

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА

Foreign Affairs, Trade and
Development Canada

Affaires étrangères, Commerce
et Développement Canada

ПРОЕКТ «ДОСТУПНА ТА ЯКІСНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ»

ОГЛЯД СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ
ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

ОГЛЯД СИСТЕМИ
БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ
В УКРАЇНІ

КИЇВ
Жовтень, 2014

«ОГЛЯД СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ»

Огляд системи безоплатної правової допомоги в Україні підготовлений та опублікований у рамках українсько-канадського проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», який фінансується Міністерством закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади та впроваджується Канадським бюро міжнародної освіти у партнерстві з Координаційним центром з надання правової допомоги.

Цей Огляд є результатом діяльності команди Проекту у тісній співпраці з партнером Проекту Координаційним центром з надання правової допомоги. Публікація описує ключові елементи та основні показники діяльності системи безоплатної правової допомоги в Україні станом на жовтень 2014 р.

©2014

Ця публікація стала можливою завдяки фінансовій підтримці Міністерства закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади

Список скорочень

АРК	Автономна Республіка Крим
БВПД	Безоплатна вторинна правова допомога
БПД	Безоплатна правова допомога
БППД	Безоплатна первинна правова допомога
ГУЮ	Головне управління юстиції в областях України
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ІТ	Інформаційні технології
КЦ	Координаційний центр з надання правової допомоги
КІАС	Комплексна інформаційно-аналітична система
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
Мін`юст, МЮ	Міністерство юстиції України
МФВ	Міжнародний фонд «Відродження»
НААУ	Національна асоціація адвокатів України
НПМ	Національний превентивний механізм проти тортур
НУО	Неурядова організація
ПД	Правова допомога
РАУ	Рада адвокатів України
Центр БВПД	регіональний Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги
ЦППР	Центр політико-правових реформ
УГСПЛ	Українська Гельсінська спілка з прав людини
УФПД	Українська Фундація Правової Допомоги
СВІЕ, КБМО	Канадське бюро міжнародної освіти
DFATD	Міністерство закордонних справ, торгівля та розвитку Канади
QALA	Проект «Доступна та якісна правова допомога в Україні»

Вступ	5
1.0 ОГЛЯД СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	7
1.1. Нормативна база	7
1.2. Інституційна структура системи безоплатної правової допомоги. Основні зацікавлені сторони	12
1.3. Інституційна структура КЦ та його територіальних підрозділів	17
1.3.1 Координаційний центр з надання правової допомоги	17
1.3.2 Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги	18
1.3.3 Міжрайонні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги	21
1.4. Адвокати, що надають безоплатну правову допомогу	22
1.5. Право на правову допомогу та клієнти	24
1.6. Фінансування системи БПД.....	27
2.0 СПРОМОЖНІСТЬ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	29
2.1 Законодавча база	29
2.2 Адвокати	30
2.3 Координаційний центр з надання правової допомоги	36
2.4. Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (центри БВПД)	37
2.5. Зовнішні зацікавлені сторони системи БПД	39
3.0 ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	40
3.1 Нормативна база	40
3.2 Процес доступу до безоплатної правової допомоги	44
3.3 Процедура відбору адвокатів	47
3.4 Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів	52
3.5 Система управління якістю надання БПД. Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі	57
3.6 Комплексна інформаційно-аналітична система (КІАС)	60
3.7 Внутрішня система моніторингу за наданням правової допомоги	63
3.8 Незалежний зовнішній моніторинг системи правової допомоги	64
4.0 СПРОМОЖНІСТЬ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ДО КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМУВАННЯ	66
4.1. Законодавча база	66
4.2 Брендінг / візуалізація	67
4.3 Заходи з інформування громадськості	68
4.4 Комунікація із ключовими зацікавленими сторонами у системі БПД	72
4.5 Залучення зовнішніх зацікавлених сторін до розповсюдження інформації про систему БПД	73

Вступ

Ще донедавна юридичні консультації та захист для усіх громадян України були платною послугою, за яку доводилося сплачувати власним коштом. Багато українців, зокрема з числа вразливих верств населення, просто не мали можливості оплачувати послуги адвоката, що позначалося на неможливості фахового представництва в суді. Така ситуація створювала нерівні умови та не сприяла довірі громадян до державних установ взагалі і, зокрема, вірі у «справедливість» системи правосуддя, які є важливими для розвитку ефективних механізмів реалізації демократії.

З ухваленням закону України «Про безоплатну правову допомогу» в червні 2011 року Україна взяла на себе зобов'язання щодо захисту прав, зокрема, вразливих верств покращення їхнього доступу до правосуддя шляхом надання безоплатної правової допомоги. Закон передбачає поетапне впровадження нової системи правової допомоги. Закон закріпив надання первинної правової допомоги з липня 2013 року. З січня 2013 року, безоплатна вторинна правова допомога (тобто захист у кримінальних провадженнях) стала доступною для всіх затриманих осіб, що перебувають під юрисдикцією України. Відповідно до Закону очікується, що безоплатна вторинна правова допомога в некримінальних справах стане доступною для найбільш вразливих верств населення України вже в липні 2015 року. Повне впровадження системи має бути завершене до січня 2017 року.

Надання безоплатної правової допомоги стало важливим кроком у забезпеченні поваги та захисту прав людини. Фахівці донедавна часто вказували на недотримання верховенства права в Україні. У 2011 році американська правозахисна організація «Freedom House» («Фрідом Хауз») понизила Україну в рейтингу демократичних свобод з «вільної» до «частково вільної» країни, відзначаючи подальшу негативну тенденцію до зниження у цьому рейтингу в своєму звіті «Б'ючи на сполох – раунд 2: на захист демократії в Україні»¹, який вийшов у червні 2012. За індексом сприйняття корупції організації «Трансперенсі Інтернешнл» за 2013 рік Україна посіла 144-ту позицію серед 176 країн (Україна опинилася на рівні з Сирією, Бангладеш, Камеруном та Республікою Конго). Так само і за індексом свободи преси міжнародної організації «Репортери без кордонів» за 2013 рік Україна посіла 126-у сходинку серед 179 країн (втративши десять позицій у порівнянні з рейтингом за 2012 рік). Такі оцінки вказують на поточні проблеми, пов'язані з процесом демократизації в Україні, що триває.

Створення системи безоплатної правової допомоги в Україні є позитивною і конструктивною відповіддю уряду України на реальні потреби та критику. Навіть більше, це сигналізує про новий та доцільний підхід до задоволення потреб вразливих верств в Україні.

Однак, незважаючи на сильну політичну волю і прихильність до реалізації нової системи безоплатної правової допомоги, є певна нестача досвіду і спроможності щодо її впровадження. Також існує низький рівень обізнаності громадськості та зацікавлених сторін щодо нової системи і послуг, які є потенційно доступними для них.

Цей огляд української системи правової допомоги підготовлений у рамках проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», та надає уявлення про ключові елементи системи безоплатної правової допомоги в Україні, а також представляє основні результати діяльності системи станом на жовтень 2014 року. Система функціонує лише протягом двох років і, відповідно, перебуває на початковій стадії розвитку, але, водночас, вона динамічно розвивається.

---

¹Freedom House. 2012. Повну версію звіту можна подивитись на:
<https://freedomhouse.org/sites/default/files/Ukraine%202012%20Ukrainian%20FINAL.pdf>

Цей документ є результатом діяльності команди проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» у партнерстві з Координаційним центром з надання правової допомоги (КЦ). Команда проекту висловлює свою щирю подяку керівництву Координаційного центру за відкритість та співпрацю у підготовці огляду та надання доступу до ключових зацікавлених сторін системи протягом усього процесу підготовки публікації.

1.0 ОГЛЯД СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

1.1. Нормативна база

«Правова допомога – основне право людини і необхідний елемент справедливої, гуманної і ефективної системи правосуддя, яка заснована на верховенстві права». «Це є основою для реалізації інших прав, включаючи право на справедливий суд, і важливою гарантією забезпечення фундаментальної справедливості та суспільної довіри до процесу судочинства»².

Конституція України

Згідно зі статтею 59 Конституції України, ухваленої Верховною Радою 28 червня 1996 р., «кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.»

Відповідно до положень Конституції, Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод у 1997 році.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу»

Цей Закон, ухвалений Верховною Радою 2 червня 2011 р., визначає зміст права на безоплатну правову допомогу, типи правової допомоги, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги. Ухвалення закону дозволяє надати додаткові механізми для захисту прав людини і служить поштовхом для розвитку справедливого правосуддя в Україні. Відповідно до положень статті 1 Закону, правова допомога в Україні гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Закон розрізняє два типи юридичної допомоги – первинної правової допомоги (доступ до закону) та вторинної правової допомоги (доступ до правосуддя). Ключові характеристики кожного типу юридичної допомоги відображено в таблиці нижче.

Таблиця 1. Ключові характеристики безоплатної первинної і вторинної правової допомоги в Україні

	БЕЗОПЛАТНА ПЕРВИННА ПРАВОВА ДОПОМОГА (доступ до права)	БЕЗОПЛАТНА ВТОРИННА ПРАВОВА ДОПОМОГА (доступ до правосуддя)
Правові послуги	<ul style="list-style-type: none"> • надання правової інформації; • надання консультацій і роз'яснень з правових питань; • допомога в складенні заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);	<ul style="list-style-type: none"> • Захист від обвинувачення; • здійснення представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; • складення документів процесуального характеру.

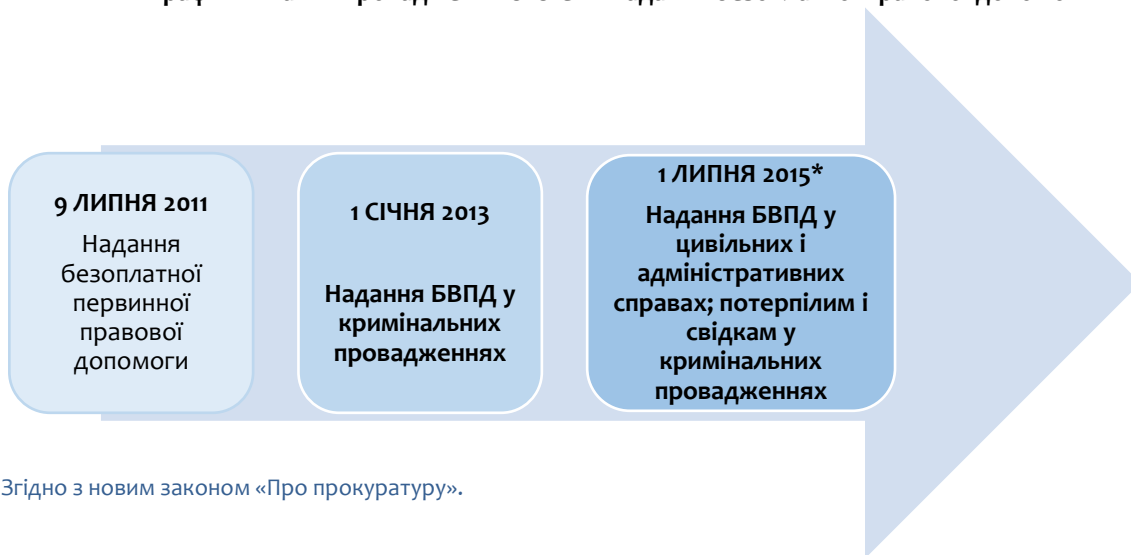
²Загальна декларація прав людини, стаття 11, параграф 1.

	<ul style="list-style-type: none"> надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. 	
Суб'єкти права на БПД	<ul style="list-style-type: none"> усі особи, які перебувають під юрисдикцією України (тобто громадяни України, іноземці, біженці та особи без громадянства). 	КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ³ (підозрювані, обвинувачені) <ul style="list-style-type: none"> особи, затримані в адміністративному та кримінальному судочинстві⁴ (в межах до 72 годин з моменту затримання); особи, підозрювані в скоєнні злочину, які затримані органами дізнання та слідчими органами; обвинувачені особи (обвинувачені в скоєнні кримінального злочину)⁵
		ЦИВІЛЬНІ ТА АДМІНІСТРАТИВНІ СПРАВИ. Потерпілі та свідки у кримінальних провадженнях <ul style="list-style-type: none"> малозабезпечені особи; особи з обмеженими фізичними можливостями; діти-сироти, безпритульні діти; діти, які стали жертвами насильства в сім'ї; ветерани війни, жертви політичних репресій.⁶
Суб'єкти надання БПД ⁷	<ul style="list-style-type: none"> Органи виконавчої влади; Органи місцевого самоврядування. 	<ul style="list-style-type: none"> Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (центри БВПД).

Закон «Про безоплатну правову допомогу» також чітко прописує поетапне впровадження системи надання безоплатної правової допомоги в Україні.

Графік 1. Етапи впровадження системи надання безоплатної правової допомоги

* - Згідно з новим законом «Про прокуратуру».

Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги...»

Відповідно до Закону «Про безоплатну правову допомогу» було створено Координаційний центр з надання правової допомоги (КЦ) з віднесенням його до сфери управління Міністерства юстиції (Постанова КМУ № 504 від 6/6/2012) з метою формування в Україні ефективної системи безоплатної правової допомоги, забезпечення її доступності та якості. КЦ, зокрема, відповідає за організаційне,

експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення здійснення повноважень Мін'юсту у сфері надання безоплатної правової допомоги.

У липні 2012 року було створено територіальні підрозділи КЦ – 27 регіональних Центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (центри БВПД) в Автономній Республіці Крим, областях і містах Київ та Севастополь (Наказ Міністерства юстиції № 968/5 від 2/7 / 2012).

Державна цільова програма формування системи надання безоплатної правової допомоги на 2013-2017 рр.

Державна цільова програма, яку було затверджено Кабінетом Міністрів України (Постанова КМУ № 394 від 13/02/2013) є стратегічним документом, що визначає основні напрями для розроблення та здійснення комплексу заходів правового, організаційного та економічного характеру, спрямованих на забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги. Основними завданнями Програми є:

- удосконалення нормативно-правової бази, що регулює функціонування системи надання безоплатної правової допомоги;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії серед суб'єктів права на безоплатну правову допомогу, адвокатів¹³, органів, уповноважених здійснювати затримання, арешт чи тримання під вартою осіб, органів місцевого самоврядування та громадських організацій;
- створення комплексної інформаційно-аналітичної системи забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги; та
- запровадження механізму безперервного навчання, зокрема, професійної підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, залучених до надання безоплатної правової допомоги, працівників центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.
-

Кримінальний процесуальний кодекс

Новий *Кримінальний процесуальний кодекс* (КПК) було прийнято у квітні 2012 року, і він набув чинності в листопаді 2012 року. КПК є одним із ключових актів законодавства, що регулює діяльність адвокатів (захисників), котрі надають безоплатну правову допомогу клієнтам у кримінальних справах. КПК встановлює рівноправність сторін захисту та обвинувачення щодо надання доказів суду в кримінальному провадженні; передбачає оптимізацію запобіжних заходів (утримання під вартою має застосовуватися лише у виняткових випадках); дозволяє ширше застосування запобіжних заходів (застава, домашній арешт); вводить поняття (досудових) мирових угод та угод про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим).

Новий *Кримінальний процесуальний кодекс* замінив нормативний акт 1960 року, який зазнавав нищівної критики за несумісність зі стандартами Ради Європи, які гарантовані Європейською конвенцією з прав людини (ратифікованою Україною в 1997 році), а також з прецедентним правом Європейського суду з прав людини. Деякі дані свідчать, що прийняття нового КПК мало загальний позитивний вплив на

---

¹³ Згідно із Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (№ 5076 від 5/7/2012) адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох (2) років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. БВПД надають лише адвокати. У кримінальному провадженні адвокати виступають у ролі захисника.

гуманізацію кримінального правосуддя. Наприклад, відповідно до наявних оцінок з моменту прийняття КПК кількість затримань за підозрою у вчиненні злочину знизилася на 25%; зросло число виправдувальних вироків (0,25% в 2012 році і відповідно 0,4% в 2013 році); кількість осіб, звільнених судом у кримінальних провадженнях, збільшилася майже на 20%; кількість зареєстрованих кримінальних проваджень збільшилася на 35%; кількість осіб у слідчих ізоляторах («СІЗО») знизилася на 45%; кількість запитів слідчих / прокурорів щодо утримання під вартою скоротилася на 25%; і число розслідувань зменшилось на 25%¹⁴.

Закон «Про прокуратуру»

Закон України «Про прокуратуру», прийнятий Верховною Радою України 14 жовтня 2014, вносить декілька важливих системних змін в Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (підпункт 64 пункту 5 розділу XII), проект яких було розроблено Координаційним центром з надання правової допомоги у 2013 році.

Зміни, пов'язані із забезпеченням прав затриманих, підозрюваних, обвинувачених, засуджених:

- Усім затриманим, а також підозрюваним, яким як запобіжний захід обрано тримання під вартою, БПД буде надаватися не лише протягом 72 годин з моменту затримання, як це відбувається тепер, а безперервно до завершення кримінального провадження. Це дозволить мінімізувати залежність реалізації права на захист від слідчого.
- Підставою для призначення адвоката затриманій особі буде не лише повідомлення службової особи, яка здійснила затримання, а й безпосереднє звернення затриманої особи або її родича до центру з надання БВПД. Це дозволить протидіяти «прихованим затриманням», коли правоохоронні органи фактично затримують особу, але не надають їй процесуального статусу затриманого.
- Особи, засуджені до позбавлення волі, отримують право на захист і представництво за рахунок держави за безпосереднім зверненням до Координаційного центру з надання правової допомоги або центрів з надання БВПД. Це дозволить захистити права ув'язнених, забезпечивши надання їм надання безоплатної правової допомоги при оскарженні дій, рішень або бездіяльності службових осіб, ініціюванні перегляду справи за нововиявленими обставинами, розгляді питань про умовно-дострокове звільнення, вирішенні питань успадкування, розлучення тощо.

Зміни, пов'язані з частковим позбавленням повноважень прокуратури щодо представництва інтересів громадян: передбачається передання більшої частини повноважень щодо представництва інтересів громадян від органів прокуратури до системи БПД та надання БПД усім суб'єктам права на неї (клієнтам), у тому числі в цивільних та адміністративних справах, а також потерпілим і свідкам у кримінальних провадженнях, у повному обсязі з 1 липня 2015 року.

---

¹⁴Моніторинговий звіт «Реалізація нового Кримінального процесуального кодексу України у 2013 році» був підготовлений Центром політико-правових реформ.

Інституційні зміни:

- На рівні закону закріплюється існування центральної координуючої установи у сфері надання БПД (власне, Координаційний центр з надання правової допомоги).
- Запроваджується дворівнева система центрів з надання БВПД: регіональні (республіканський АРК, обласні, Київський та Севастопольський міські) та місцеві (районні, міжрайонні, міські, міськрайонні, міжрайонні та районні у містах).
- Законом за центрами з надання БВПД закріплюється статус територіальних підрозділів Координаційного центру з надання правової допомоги.
- Вводиться поняття системи БПД, яка включає Координаційний центр з надання правової допомоги, суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги та суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги.
- Запроваджується єдиний Реєстр адвокатів, які надають БВПД, що адмініструється Координаційним центром з надання правової допомоги, замість 54 локальних реєстрів, що адмініструвалися головними управліннями юстиції.
- Повноваження щодо виключення адвокатів з Реєстру адвокатів, які надають БВПД, передаються від головних управлінь юстиції Координаційному центру з надання правової допомоги.

Інші нормативно-правові акти в сфері безоплатної правової допомоги

Інші нормативно-правові акти також регулюють надання безоплатної правової допомоги, серед них Кодекс України про адміністративні правопорушення (№ 8073 від 07/12/1984), Цивільний кодекс України (№ 435 від 16/01/2003), Цивільний процесуальний кодекс України (№ 1618 від 18/03/2004), Кодекс адміністративного судочинства (№ 2747 від 6/07/2005); Закон «Про міліцію» (№ 565 від 20/12/1990); «Про Державну прикордонну службу України» (№ 661 від 3/04/2003); «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (№ 3671 від 8/07/2011); «Про психіатричну допомогу» (№ 1489 від 22/02/2000); «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (№ 962 від 17/04/1991); «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (№ 2342 від 13/01/2005); «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (№ 20 від 24/01/1995); «Про попередження насильства в сім'ї» (№ 2789 від 15/11/2001); «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (№ 2558 від 21/06/2001); і «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (№ 3551 від 22/10/1993). Крім того, є численні накази Міністерства юстиції України з питань БПД, зокрема: Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» (№967/5 від 02/07/2012); Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» (№ 368/5 від 25/02/2014)¹⁵, а також Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку та критеріїв залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги» (№891/5 від 15/06/2012); Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги» (№474/20787 від 28/03/2012), та інші¹⁶.

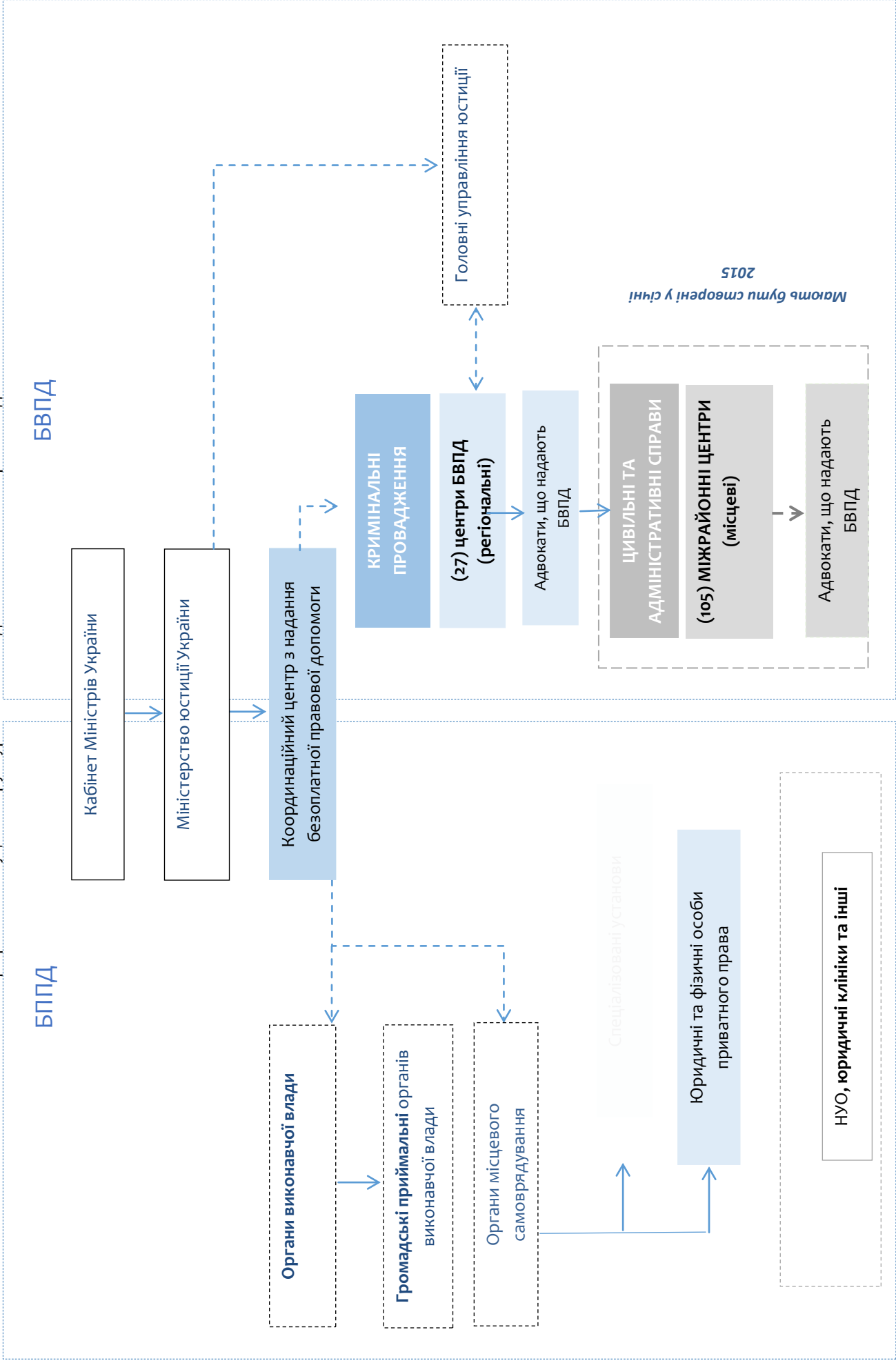
¹⁵ Зі змінами, внесеними наказом Міністерства юстиції від 13.06.2014 № 920/5.

¹⁶ Повний перелік нормативно-правових актів наданий у главі 4 Звіту.

1.2 Інституційна структура системи безоплатної правової допомоги. Основні зацікавлені сторони

Інституційна структура системи безоплатної первинної та вторинної правової допомоги в Україні представлена на графіку 2. Слід зазначити, що схема включає міжрайонні центри, які, як передбачено законодавством, буде створено в майбутньому для надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах.

Графік 2. Інституційна структура системи надання безоплатної правової допомоги

Таблиця 2. Основні зацікавлені сторони системи БПА

Зацікавлена сторона	Первинна правова допомога	Вторинна правова допомога
<p>Кабінет Міністрів України (КМУ)</p>	<p>КМУ відіграє ключову роль у створенні умов для розвитку і функціонування системи надання правової допомоги.</p>	<p>КМУ відіграє ключову роль у створенні умов для розвитку і функціонування системи надання правової допомоги. КМУ затверджує порядок і розглядає найголовніші питання стосовно системи надання безоплатної вторинної правової допомоги, зокрема, встановлює і затверджує:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ порядок¹⁷/правила і умови проведення конкурсного відбору адвокатів та вимоги до професійного рівня адвокатів, яких залучають до надання безоплатної вторинної правової допомоги; ▪ порядок / правила і умови укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу; ▪ порядок / правила інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб; та ▪ розмір і порядок оплати діяльності суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги.
<p>Міністерство юстиції України (Мін'юст)</p>	<p>Мін'юст здійснює загальне управління системою (первинної) правової допомоги. Міністерство також відповідає за методичне забезпечення органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування стосовно надання первинної правової допомоги.</p>	<p>Мін'юст здійснює загальне управління системою (вторинної) правової допомоги. Зокрема, воно відповідає за:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ впровадження і функціонування системи; ▪ співпрацю з центральними органами виконавчої влади; ▪ надає методичне забезпечення; затверджує (своїми наказами.¹⁸) стандарти якості щодо надання послуг і Положення про центри з надання БВПД; ▪ затверджує Типове положення про установи з надання БВПД; ▪ встановлює порядок ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній або тимчасовій основі, та інше.
<p>Координаційний центр з надання правової допомоги (КЦ)*</p>	<p>КЦ здійснює повноваження Мін'юсту у сфері надання безоплатної правової допомоги в Україні, забезпечення її доступності та якості. Основними завданнями КЦ є:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення; ▪ аналіз практики правозастосування з питань надання безоплатної правової допомоги; ▪ внесення на розгляд Міністра юстиції пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері і т.д. 	<p>КЦ здійснює повноваження Мін'юсту у сфері формування і впровадження ефективної системи надання безоплатної правової допомоги в Україні, забезпечення її доступності та якості. Основними завданнями КЦ є:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення; ▪ аналіз практики правозастосування з питань надання безоплатної правової допомоги; ▪ внесення на розгляд Міністра юстиції пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері і т.д.

¹⁷В цьому контексті до порядку належить процедура, організаційні правила, процес і т.д. КМУ має право ухвалювати нормативно-правові акти і резолюції.
¹⁸Рішення, які ухвалює Мін'юст, називаються наказами.

	КЦ здійснює методичне забезпечення і консультативну підтримку місцевих органів виконавчої влади як суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги.	КЦ координує надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні, зокрема призначає директора і заступника директора центрів з надання БВПД, здійснює оцінку ефективності їх діяльності; затверджує бюджет і організаційну структуру центрів з надання БВПД та інше. КЦ також надає підтримку в навчанні та підвищенні кваліфікації адвокатів.
Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (центри БВПД)*	Не займаються первинною ПД	В Україні є всього 27 регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, які є територіальними одиницями КЦ та надають безоплатну вторинну правову допомогу у кримінальних справах. Центри БВПД видають доручення для підтвердження повноважень захисника або повноважень адвоката для здійснення представництва інтересів особи в судах, органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.
Міжрайонні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги*	Не займаються первинною ПД	Міжрайонні центри будуть створені на наступному етапі впровадження системи БПД (наразі впровадження заплановано на 1 січня 2015). Міжрайонні центри будуть підзвітні КЦ і надаватимуть безкоштовну вторинну правову допомогу у цивільних і адміністративних справах. Заплановано створити близько 105 міжрайонних центрів по всій Україні.
Головні управління юстиції Територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади	Згідно з Законом «Про правову допомогу» кожен орган виконавчої влади в межах своїх повноважень має надавати первинну правову допомогу кожній особі, яка знаходиться під юрисдикцією України. БППД надається громадянськими приймальнями ¹⁹ . Хоча наразі не було проведено всебічної оцінки надання первинної правової допомоги, деякі експерти вказують на низку недоліків у наданні БППД органами державної влади, серед іншого це низька якість послуг, неефективне розповсюдження інформації про БППД та обмежена доступність до громадських приймальень.	Головні управління юстиції є територіальними підрозділами Міністерства юстиції, які виконують допоміжні функції. Вони відповідають за організацію конкурсних відборів адвокатів БВПД у відповідних областях та ведіння регіональних реєстрів адвокатів БВПД. Не застосовується
Органи місцевого самоврядування	Відповідно до закону всі органи місцеві самоврядування ²⁰ зобов'язані надавати первинну юридичну допомогу в межах своєї територіальної громади. Закон визначає два механізми для цього:	Не займаються вторинною ПД

¹⁹Наприклад, за даними 2010 року громадські приймальні Головного управління юстиції надали понад 170 000 консультативних для представників з соціально вразливих верств населення. Консультативні були пов'язані з цивільно-правовими питаннями (18%), питаннями соціального захисту (10,6%) та земельними питаннями (8,7%).

²⁰На даний час в Україні існують 24 обласні ради (регіональний рівень), 490 районних рад (субрегіональний рівень), 460 міських рад (місцевий рівень) і 11 062 сільських рад (місцевий рівень).

	<p>1) створення спеціалізованої (комунальної) установи (яка фінансуватиметься з місцевого бюджету), або</p> <p>2) залучення на договірній основі юридичних або фізичних осіб приватного права для надання БППД.</p> <p>Основне завдання цих структур полягає у наданні первинної правової допомоги людям в межах своєї територіальної громади, в тому числі надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім процесуальних документів) та надання допомоги в забезпеченні доступу до БВПД</p> <p>Однак, слід зазначити, що надання БППД на місцевому рівні є вкрай незадовільним, насамперед, через обмежені фінансові ресурси на місцевому рівні для створення місцевих центрів з надання БППД, а також через відсутність знань у представників місцевих органів влади щодо механізмів та передової практики для надання первинної правової допомоги. На сьогоднішній день в Україні було створено лише близько 30 центрів первинної правової допомоги на базі органів місцевого самоврядування.</p>
<p>НУО ²¹</p>	<p>НУО, в тому числі правозахисні організації, аналітичні центри, центри правової інформації та консультацій надають правову допомогу відповідно до їх статутів і в сферах своєї спеціалізації (докладніше про роль громадянського суспільства / неурядових організацій див. розділі 1.7.4 звіту).</p>

* Докладніше про інституціональну структуру КЦ і центрів БВПД та їхні функції див. в розділі 2.3.

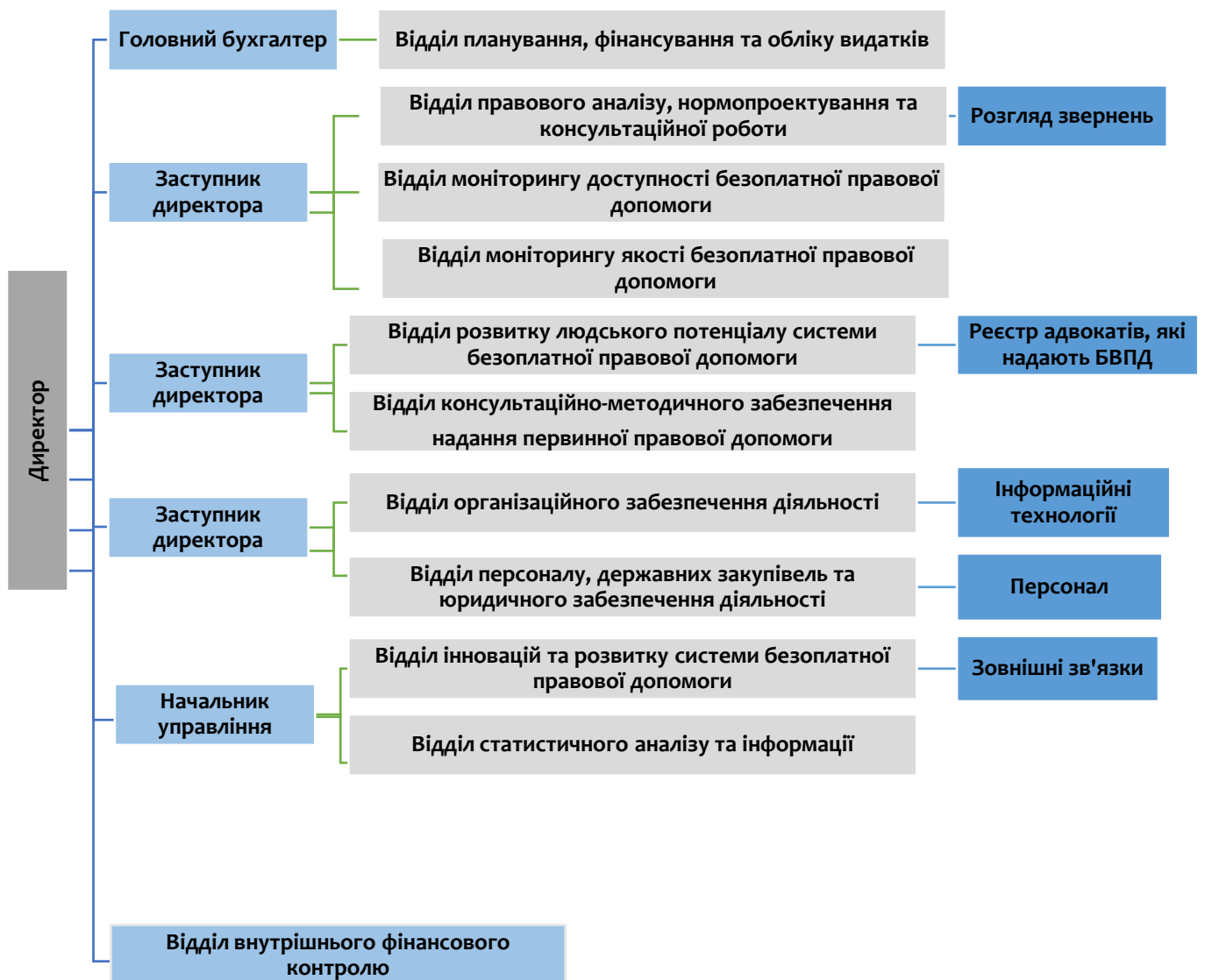
²¹ Деякі НУО надають вторинну правову допомогу на безоплатній основі.

1.3 Інституційна структура КЦ та його територіальних підрозділів

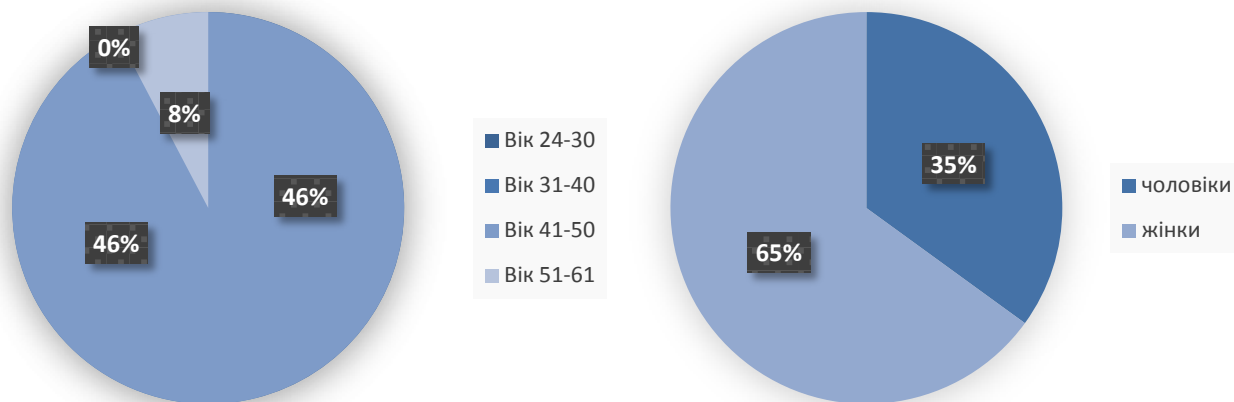
1.3.1 Координаційний центр з надання правової допомоги

КЦ було утворено в межах системи Міністерства юстиції (Постанова КМУ № 504 від 6 червня 2012 р.) для здійснення повноважень Мін'юсту у сфері надання безоплатної правової допомоги, зокрема, формування і впровадження ефективної системи надання безоплатної (первинної та вторинної) правової допомоги в Україні, забезпечення її доступності та якості.

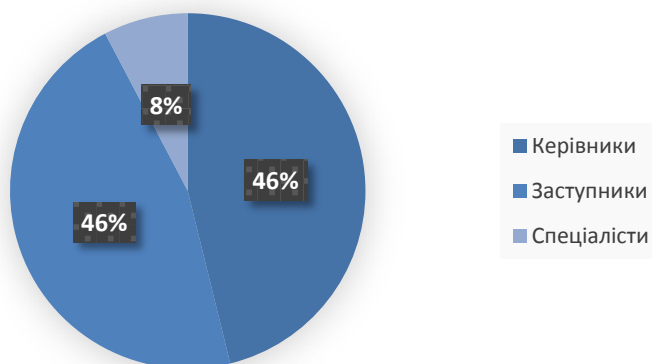
Графік 3. Організаційна структура КЦ

Графік 4. Склад персоналу КЦ за віком   Графік 5. Склад персоналу КЦ за статтю

Графік 6. Склад персоналу КЦ за типом посади.²²

1.3.2 Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги

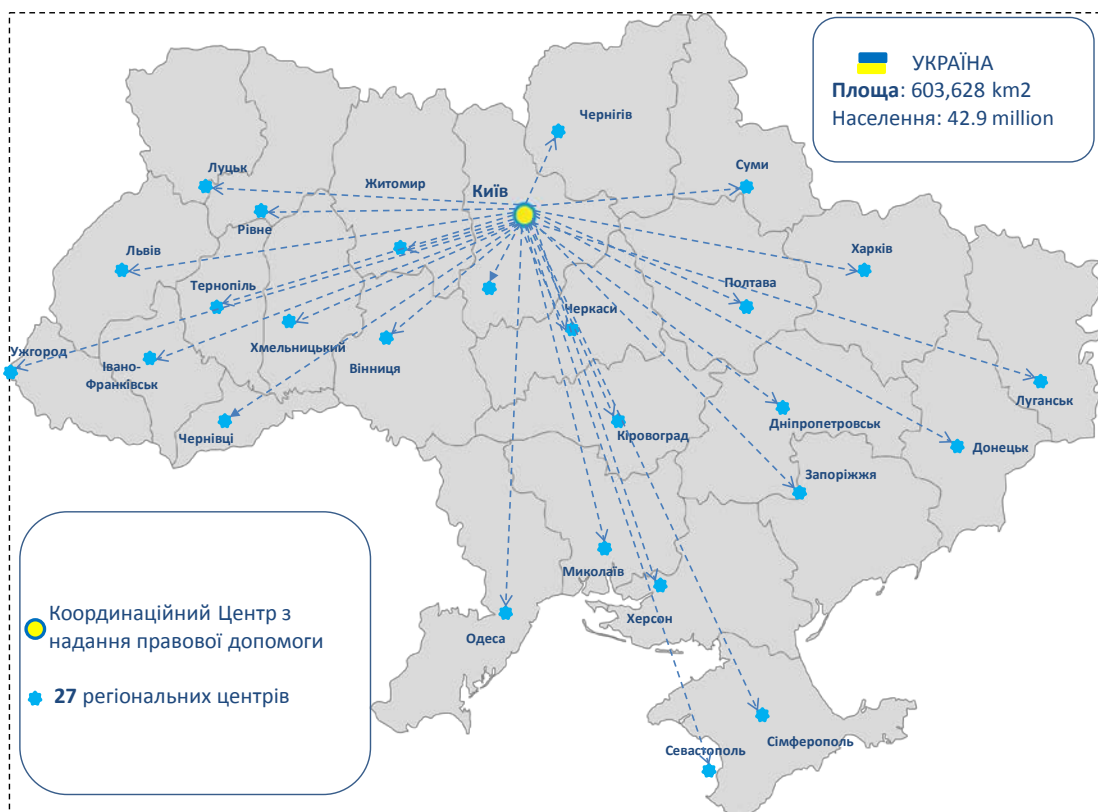
У липні 2012 року було створено 27 регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (центри БВПД), які є територіальними підрозділами КЦ, в Автономній Республіці Крим, всіх областях України та у містах Києві та Севастополі задля надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальних справах. Центри БВПД почали свою діяльність у січні 2013 р.

Центри БВПД відіграють вирішальну роль в організації безоплатної вторинної правової допомоги, надаючи особам, які потребують БВПД, адвокатів. Основним завданням центрів є створення рівних можливостей доступу осіб до правосуддя шляхом організації надання БВПД, а саме надання таких видів правових послуг: захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру. Серед іншого, діяльність центрів БВПД включає:

²²Типи посад КЦ викладено в організаційній структурі.

- залучення адвокатів для надання БВПД на основі контрактів та договорів (на постійній або тимчасовій основі);
- заміна адвокатів у випадках, передбачених Законом «Про безоплатну правову допомогу»;
- забезпечення надання БВПД у кримінальних провадженнях (тобто розгляд звернень, прийняття рішень про надання або відмову в наданні БВПД, забезпечення участі захисника, видача доручень для підтвердження повноважень захисника тощо);
- здійснення оплати послуг адвокатів та відшкодування їхніх витрат; перевірка фінансової документації, наданої адвокатами;
- забезпечення регулярної оцінки потреб та рівня задоволеності суб'єктів права на БВПД; моніторинг якості надання БВПД;
- співпраця з правоохоронними органами, судами, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування тощо.

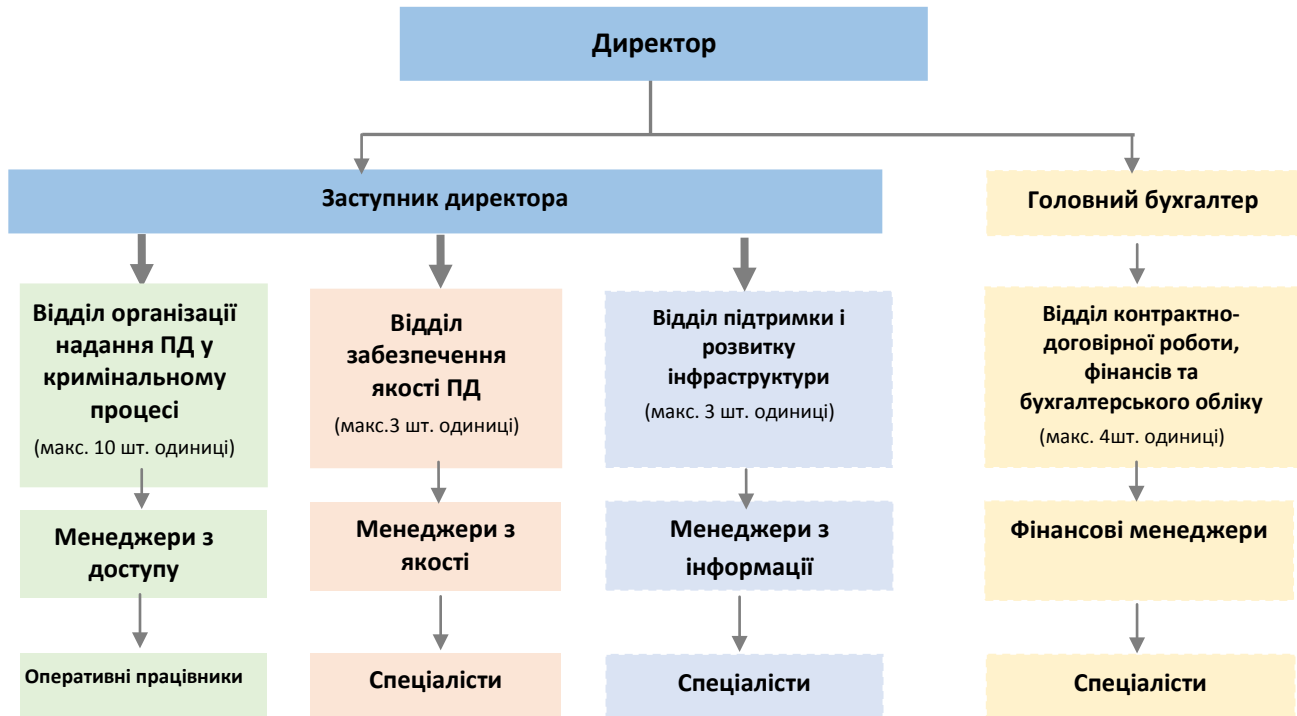
Графік 7. Мапа покриття і розповсюдження центрів БВПД по Україні

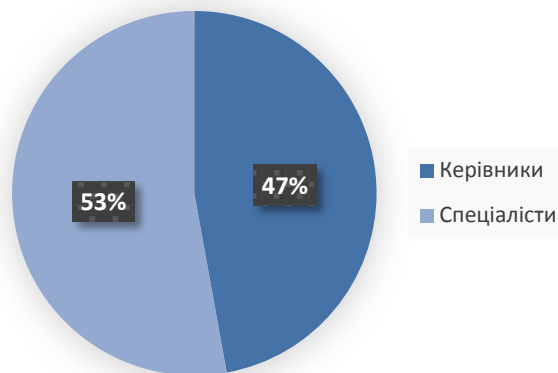
На даний час в центрах БВПД працює 287 співробітників (в тому числі 144 чоловіка та 143 жінки)²³. Типову організаційну структуру центру БВПД представлено на графіку 8.

²³ Дані станом на вересень 2014 з урахуванням усіх центрів БВПД (дані по Кримському і Севастопольському центрам БВПД станом на березень 2014 р.).

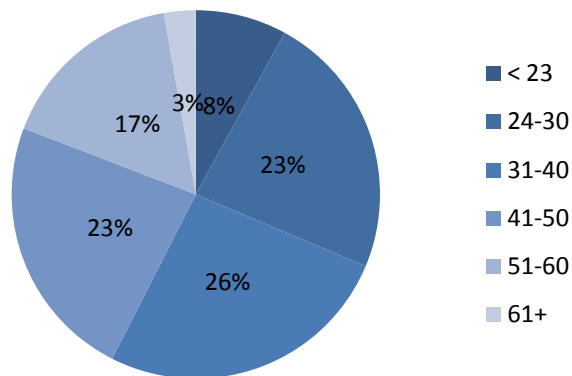
Графік 8. Типова організаційна структура центру БВПД (станом на липень 2014 р.)

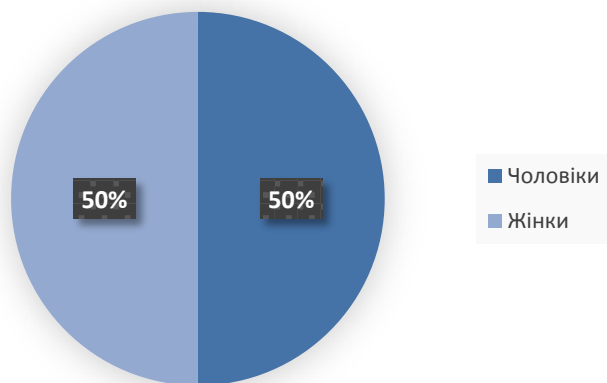
Графік 9. Склад співробітників центрів БВПД за типом посади

Графік 10. Склад співробітників центрів БВПД за віком

Графік 11. Склад співробітників центрів БВПД за статтю

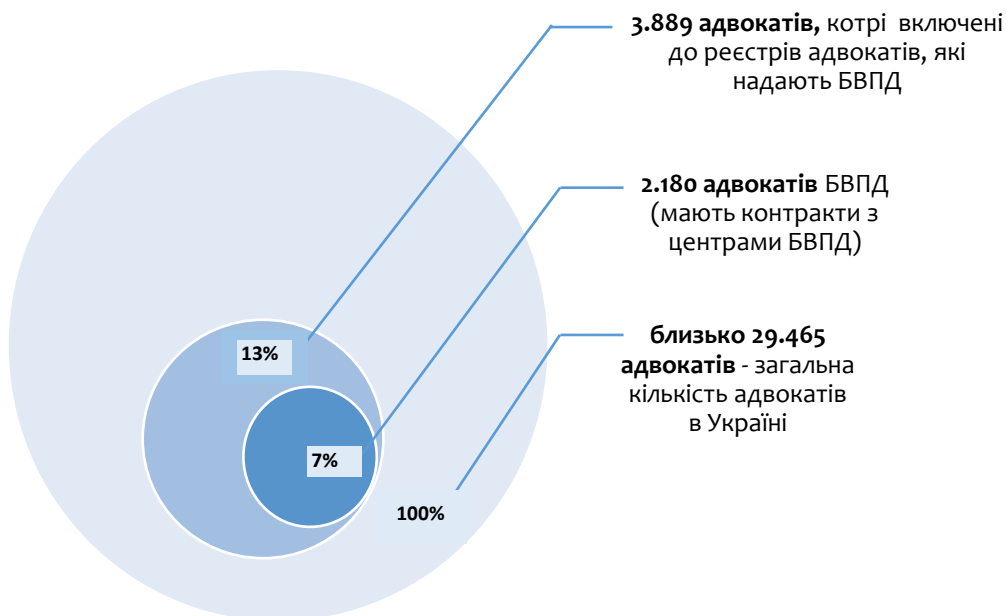
1.3.3 Міжрайонні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Відповідно до Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013-2017 рр. має бути утворено близько 105 міжрайонних центрів по всій Україні для надання правової допомоги у цивільних та адміністративних справах. Передбачається, що кожен центр надаватиме правові послуги особам, що її потребують, обслуговуючи територію з населенням в межах від 250 до 600 тисяч чоловік. З урахуванням цього заплановано, що функції регіональних і міжрайонних центрів буде розділено. Зокрема, міжрайонні центри розглядатимуть звернення осіб, перевірятимуть належність особи до категорії осіб, що мають право на отримання БВПД, а також забезпечуватимуть представництво інтересів осіб у цивільних та адміністративних справах, натомість регіональні центри будуть зосереджені на веденні контрактно-договірної роботи з адвокатами, котрі надають безоплатну правову допомогу в кримінальному процесі, та здійснюватимуть загальне фінансове управління.

1.4 Адвокати, що надають безоплатну правову допомогу

За даними Національної асоціації адвокатів України налічується близько 30000 адвокатів в Україні. Реєстри адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги включають 3889 адвокатів, котрі пройшли конкурсний відбір для залучення до надання БВПД і мають право надавати БВПД. Станом на вересень 2014 року 2180²⁴ адвокатів (тобто 56% від тих, які включені до реєстру) мали контракти з центрами БВПД для надання правової допомоги у кримінальних справах. Ці адвокати не є співробітниками центрів БВПД, а здійснюють свою діяльність на договірній основі (постійній та / або тимчасовій), вони також можуть продовжувати працювати і як приватні адвокати. Їх діяльність, як і діяльність приватних адвокатів, регулюється законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

Графік12. Адвокати, які надають БПД, як частина загальної спільноти адвокатів в Україні

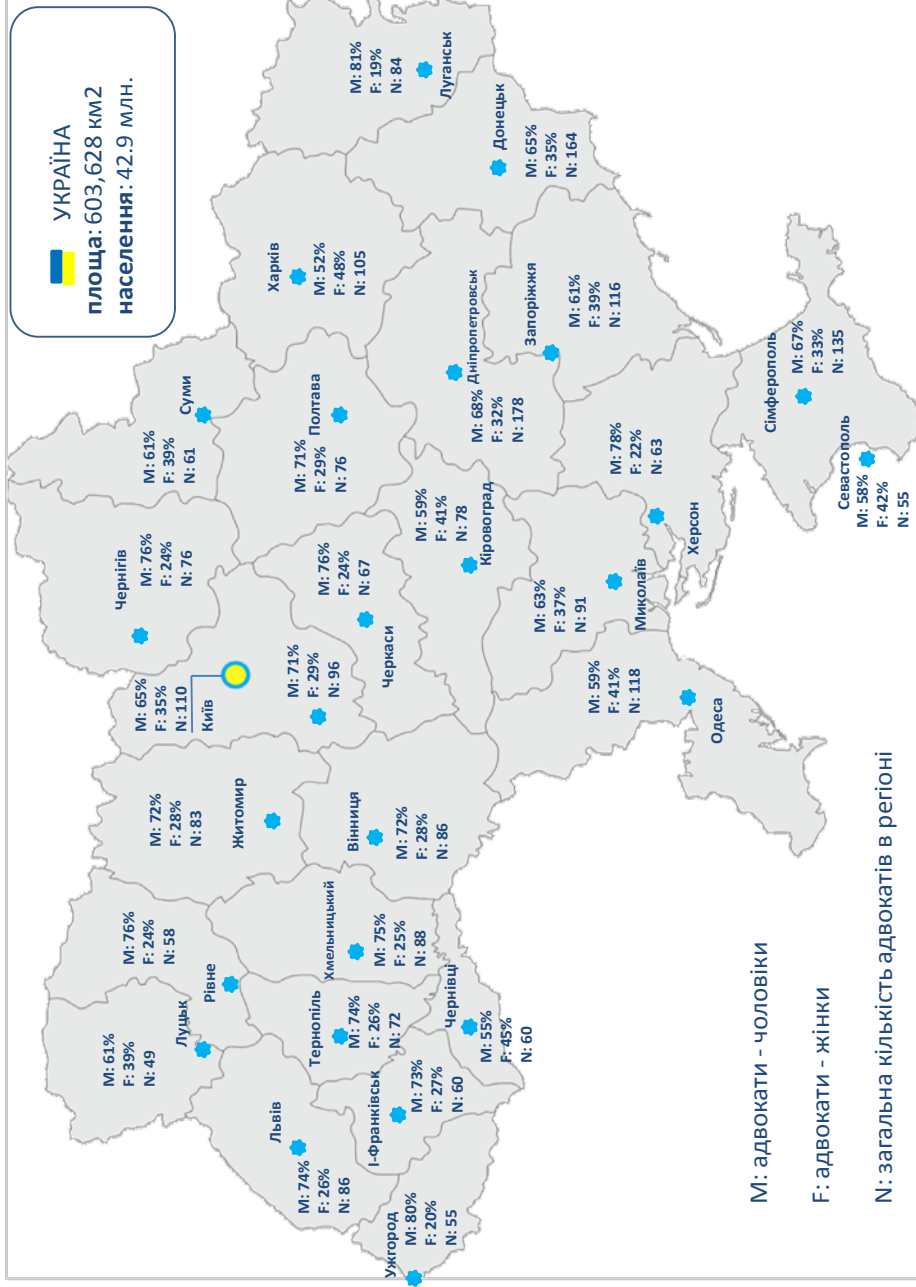

До Реєстру адвокатів, що надають БВПД, також включено адвокатів, яких у подальшому може бути залучено до надання БВПД у цивільних та адміністративних справах. Очікується, що потрібно буде укласти контракти принаймні з 2000 новими адвокатами.

Як показано на малюнку 13, число адвокатів по областях суттєво відрізняється, що пов'язано з різною кількістю населення. Найменша кількість адвокатів з надання БВПД на даний час у Волинській області (49 осіб), а найвища – у Дніпропетровській області (178 осіб). З точки зору гендерного розподілу більшість у всіх регіонах України займають адвокати-чоловіки. Регіон з найвищою представленістю адвокатів-жінок є Харків з показником 48%.

²⁴ Дані не включають центри БВПД в АРК і м. Севастополі. Станом на березень 2014 року центрами БВПД в АРК і м. Севастополі було залучено відповідно 135 і 55 адвокатів.

Графік 13. Залучення адвокатів, що надають БВПД у кримінальних справах, по території України (по областях, в АРК, містах Київ та Севастополь) та розподілі по статі.²⁵

²⁵ Дані станом на вересень 2014 р.; дані по Криму – станом на березень 2014 р.

1.5 Право на правову допомогу та клієнти

Нижче зазначено критерії, що визначають право на первинну та вторинну правову допомогу, передбачені законодавством України.

Безоплатна первинна правова допомога:

Відповідно до Конституції України (стаття 59) і згідно з Законом «Про безоплатну правову допомогу» право на безоплатну первинну допомогу гарантується всім особам, які перебувають під юрисдикцією України, тобто всім громадянам України, а також іноземцям, особам без громадянства, а також біженцям (незалежно від їх соціального / фінансового стану).

Безоплатна вторинна правова допомога у кримінальних провадженнях:

Закон «Про безоплатну правову допомогу» гарантує доступ до безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальних провадженнях для таких категорій осіб (незалежно від їх соціального / фінансового статусу)²⁶:

- особи, до яких застосовано адміністративне затримання або адміністративний арешт;
- затримані особи, підозрювані та обвинувачені у вчиненні злочинів;
- особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; та
- особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії.

Стаття 52 нового Кримінального процесуального кодексу встановлює умови для обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного. Це стосується таких категорій людей:

- особа, яку підозрюють або обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років;
- особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру;
- особа, яка внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатна повною мірою реалізувати свої права;
- особа, яка не володіє мовою, якою ведеться кримінальне судочинство;
- особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності; і
- щодо реабілітації померлої особи.

У таблиці 3 містяться статистичні дані щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальних провадженнях з моменту початку роботи системи у січні 2013 року.

---

²⁶ Право на безоплатну вторинну правову допомогу надається громадянам країн, з якими Україна підписала відповідні міжнародні угоди про правову допомогу, ратифіковані Верховною Радою України, а також іноземцям і особам без громадянства відповідно до міжнародних угод, в яких Україна виступає стороною угоди, якщо такі угоди передбачають надання безоплатної правової допомоги певним категоріям осіб.

Таблиця 2. Статистичні дані щодо вторинної правової допомоги в 2013-2014 рр.

Тип доступу до правової допомоги	2013	2014 ²⁷
Ранній доступ до правової допомоги для всіх затриманих / заарештованих осіб		
Затримання особи, підозрюваної у злочині	22 498	12 893
Адміністративне затримання	9 935	5702
Адміністративний арешт	Немає даних	4 616
Доступ до правової допомоги для підозрюваних / обвинувачених осіб за постановою слідчого, прокурора та / або ухвалою слідчого судді або суду		
Залучення адвокатів БВПД за призначенням	42 261	28 501
Участь адвокатів, які надають БВПД, в окремій процесуальній дії	2 184	1 921
Разом	76 878	53633

Безоплатна вторинна правова допомога у цивільних та адміністративних справах: Надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах, як очікується, буде впроваджено з 1 липня 2015 року. Як і у більшості кримінальних справ, БВПД у цивільних та адміністративних справах передусім буде надано вразливим верствам населення України, чисельність яких оцінюється в 7,1 млн. чоловік (тобто приблизно 16,5% від загальної чисельності населення України²⁸). Перелік категорій осіб (відповідно до Закону «Про безоплатну правову допомогу»), які мають право на БВПД у цивільних та адміністративних справах, а також приблизна кількість осіб кожної категорії наведені у таблиці 4.

²⁷ Дані за період часу з січня по серпень 2014 року.

²⁸ Станом на червень 2014 численність населення України складає 42,9 млн. людей.

Таблиця 3. Суб'єкти права на БВПД у цивільних та адміністративних справах

Термін	Категорія суб'єктів права	Приблизна кількість осіб в категорії
січень 2015 р. – наступні роки (поступове впровадження до січня 2017 р.)	Особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий суми прожиткового мінімуму (на даний час менш ніж 1218 грн. на місяць станом на 2014); Особи з обмеженими можливостями, які отримують пенсію у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацевдатних осіб (менш ніж 2 x 949 грн. на місяць станом на 2014);	5,100,000 ²⁹
	Діти-сироти , діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї	100,000*
	Особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»(до моменту прийняття рішення про надання статусу біженця та у разі, якщо особа оскаржує рішення щодо статусу біженця)	3,000*
	Ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань	1,800,00*
	Особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи	6,000**
	Особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку	5,000**
	Особи, реабілітовані відповідно до законодавства України	1,100**
	Разом	7,100,000

*Дані Державного комітету статистики України.

**Дані було надано КЦ відповідними органами виконавчої влади.

²⁹ Ці дані та наведені нижче прогнози надані Державним комітетом статистики України у статистичному звіті за період 2006-2014 рр. «Соціальний захист населення України».

1.6 Фінансування системи БПД

На реалізацію Закону «Про безоплатну правову допомогу» в державному бюджеті на 2013 рік було передбачено близько 70 млн. грн. для розвитку і впровадження системи (в перший рік роботи системи), і приблизно 94 млн. грн. у бюджеті на 2014 рік. Однак, слід зазначити, що в 2013 році система БВПД отримала 38,7 млн. грн., що склало лише 54% від передбачених коштів. Станом на вересень 2014 року система отримала 49,8 млн. грн., що складає 53% передбачених коштів на 2014 р.

Як наведено в таблиці нижче, у 2014 році відбулося помітне збільшення асигнувань на оплату адвокатів у порівнянні з 2013 р. (збільшення на 67%).

Графік 14. Фактичні бюджетні видатки системи з надання БВПД в 2013 р. і заплановані видатки бюджету на 2014 р. (в тис. грн.)

Важливо зазначити, що у 2014 році кошти, які було виділено на розвиток системи, у тому числі на розвиток комплексної інформаційно-аналітичної системи (КІАС), різко скоротилися порівняно з 2013 р. У 2014 році виділені в бюджеті кошти для КІАС було витрачено на покриття витрат за 2013 рік, натомість на розвиток КІАС кошти не було виділено.

Крім того, в обох бюджетах 2013 і 2014 років, не було виділено ресурси на підвищення обізнаності громадськості про систему правової допомоги, підготовку адвокатів, що надають послуги з правової допомоги, і розвиток персоналу КЦ та центрів БВПД. Протягом цього періоду деякі потреби в навчанні і зусилля по інформуванню громадськості було покрито за підтримки міжнародних донорів.

Таблиця 4. Бюджет БВПД на 2013 і 2014 роки (в тис. грн.)

Статті витрат	2013			2014		
	Передбачено	Отримано/витрачено	% від передбачень у бюджеті	Передбачено*	отримано/витрачено	% від передбачень у бюджеті
Операційна діяльність системи БПД	41884.8	15842	38%	28072.5	16517.7	58.4%
Видатки споживання (адміністративні)	17184.8	14868.2	86.5%	23444.5	13534.2	57.7%
Капітальні видатки (в т.ч. КІАС)	24700	973.8	3.9%	4628	3013.5	65.1%
Комплексна інформаційно-аналітична системи (КІАС)	15700	656.1	4.2%	3475.6	2541.1 ³⁰	73.1%
Оплата послуг адвокатів та відшкодування їхніх витрат	28891.8	22854.1	79.1%	65981	33336.5	50.5%
РАЗОМ	70776.6	38696.1	54.7%	94053.6	49854.2	53%

* Дані відповідно до бюджетних асигнувань на 2014 рік після третього перегляду державного бюджету.

³⁰ Кошти, виділені в бюджеті на 2014 р. для КІАС - на покриття витрат за 2013 рік.

2.0 СПРОМОЖНІСТЬ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

2.1 Законодавча база

Одним із основних завдань Державної цільової програми формування системи БПД на 2013-2017 рр. є запровадження механізму безперервного навчання, зокрема, професійної підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, залучених до надання безоплатної правової допомоги, працівників КЦ і центрів БВПД. Програма визначає низку заходів, спрямованих на досягнення цієї мети, як-от розробка і вдосконалення відповідних навчальних програм, організація тематичних семінарів і тренінгів, включаючи тренінги з управлінської тематики для всіх керівників центрів БВПД.

Прогнозовані витрати на проведення тренінгів для адвокатів БВПД, а також співробітників КЦ та центрів БВПД, як зазначено у Державній програмі, становить 36 млн. грн. на рік (з інших, ніж державний бюджет джерел фінансування) та відповідно 2,6 млн. грн. (за рахунок коштів державного бюджету). У державному бюджеті у 2013 і 2014 роках не було виділено коштів на проведення зазначених тренінгів. Наразі внески від міжнародних донорів були основним джерелом фінансування проведення тренінгів для адвокатів БВПД.

Згідно із Законом на КЦ покладено завдання щодо проведення тренінгів, здійснення методичного забезпечення і консультаційної підтримки адвокатів БВПД, співробітників регіональних центрів БВПД, органів місцевого самоврядування, а також утворених ними спеціалізованих установ та громадських приймалень з надання БППД, а також проведення конференцій та інших заходів обміну інформацією в галузі правової допомоги.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»³¹ зобов'язує всіх адвокатів підвищувати свій професійний рівень на регулярній основі. Відповідно до процедури, затвердженої Радою адвокатів України,³² всі адвокати в Україні повинні отримати не менше 30 залікових балів за участь у заходах з підвищення кваліфікації протягом 3-річного періоду (мінімум 10 залікових балів протягом року) і щорічно звітувати про підвищення кваліфікації. У разі невиконання цієї вимоги адвокати ризикують втратити своє свідоцтво адвоката, яке надає їм право займатись адвокатською діяльністю. Існує низка установ і організацій (таких як НААУ), інші професійні асоціації адвокатів та окремі вищі навчальні заклади, які проводять навчання / семінари для адвокатів.

Як було зазначено в Огляді раніше, Меморандум про співпрацю між НААУ і Міністерством юстиції передбачає кооперацію між цими двома організаціями, зокрема, щодо підвищення кваліфікації адвокатами БВПД. Зокрема, сторони домовилися, що КЦ і центри БВПД організують сертифікацію і проводять тренінги для адвокатів БВПД. Це означає, що участь адвокатів у навчальних заходах, організованих КЦ і центрами БВПД, зараховується до заходів обов'язкового підвищення кваліфікації (сертифікації) адвокатів. Меморандум також передбачає обмін інформацією – методичні рекомендації та інші навчальні матеріали для адвокатів, які розроблено однією зі сторін, може використовувати

³¹ Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», № 5076-VI, ст. 21, від 5.7.2012

³² Рішення № 85 Ради адвокатів України від 16.02. 2013 зі змінами (рішення № 219 від 27.09. 2013) (Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України).

інша стороною і навіть можуть бути надрукованими (за рахунок організації і з урахуванням авторського права).

Сорок три (43) тренери-адвокати було сертифіковано НААУ за поданням КЦ як індивідуальних експертів для проведення тренінгів з питань кримінального судочинства для адвокатів по всій Україні, що входять до НААУ. Національна асоціація адвокатів України регулярно запрошує тренерів-адвокатів БВПД для проведення тренінгів, організованих НААУ.

2.2 Адвокати

Першоджерелом інформації про адвокатів, які надають БВПД, є реєстр адвокатів БВПД, який складає КЦ на центральному рівні і його ведуть відповідні Головні управління юстиції на місцевому рівні. Згідно з реєстром на даний час у ньому перебувають з 889 адвокатів, які мають право надавати безоплатну правову допомогу (тобто адвокати, які успішно пройшли конкурс для адвокатів БВПД). З цієї групи 2180 адвокатів було офіційно залучено (за контрактом) КЦ для надання правової допомоги у кримінальних провадженнях³³. Очікується, що додатково потрібно буде залучити щонайменше ще 2000 адвокатів задля задоволення очікуваного попиту, пов'язаного з наданням БВПД у цивільних та адміністративних справах.

Наразі основними учасниками тренінгів у рамках системи з надання БПД є адвокати, що надають БВПД у кримінальних справах. Вони беруть участь у тренінгах та інших навчальних заходах, організованих КЦ на добровільних засадах на безоплатній основі. Крім того, немає ніяких обмежень щодо участі адвокатів, які надають БВПД, у навчальних заходах, організованих іншими зацікавленими сторонами, такими як НААУ.

Існує три основні механізми, які використовуються КЦ для розвитку потенціалу адвокатів, що надають БВПД:

- 1) окремі навчальні заходи;
- 2) комплексні тренінги (тренінги для адвокатів-тренерів та після них – каскадні тренінги); і
- 3) методичне забезпечення та консультаційна підтримка.

Окремі навчальні заходи

Окремі навчальні заходи – навчальні заходи, які включають тренінги, семінари, круглі столи тощо, вони не передбачають системного охоплення зацікавлених сторін по всій системі / усіх областях та підготовку тренерів з числа адвокатів. Таблиця 6 нижче показує такі навчальні заходи в регіонах, організовані КЦ на сьогодні.

---

³³ Дані станом на вересень 2014 р.

Таблиця 5. Окремі навчальні заходи для адвокатів, що надають БВПД

Опис заходів	Тема	Аудиторія
<p>Серії тренінгів (4)</p> <p>Організовані у співпраці з координатором проектів ОБСЄ в Україні та ГУЮ</p> <p>Жовтень - листопад 2012</p>	<ul style="list-style-type: none"> Підтримка впровадження системи правової допомоги в Україні 	<p>Адвокати БВПД з Донецької області, АРК і Севастополя, Одеської і Львівської області</p>
<p>Серія круглих столів (10)</p> <p>травень 2013</p>	<ul style="list-style-type: none"> «Досвід впровадження нового кримінального процесуального законодавства (за матеріалами практики надання безоплатної вторинної правової допомоги)» 	<p>Група представників різних зацікавлених сторін (судді, адвокати, прокурори і співробітники міліції) у різних регіонах</p>
<p>Серії дводенних тренінгів (8)</p> <p>Організовані в співпраці з Американською асоціацією юристів Ініціативою з верховенства права за підтримки 6 центрів БВПД</p> <p>Квітень – травень 2013</p>	<p>«Ефективний захист у кримінальному процесі», у тому числі сесії з наступних питань:</p> <ul style="list-style-type: none"> Практика Європейського суду у застосуванні принципів кримінального процесу; Сторона захисту як суб'єкт кримінального процесу. Новели доказового права; Заходи забезпечення кримінального провадження. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та судових дій.³⁴ 	<p>270 адвокатів, які надають БВПД, з 6 областей України (Полтавська, Дніпропетровська, Сумська, Херсонська, Вінницька і Волинська)</p>
<p>Дводенний тренінг (2)</p> <p>організований Департаментом юстиції США, Посольством США</p> <p>Червень 2014 р.</p>	<p>«Практичні аспекти змагального кримінального процесу», включаючи наступні питання:</p> <ul style="list-style-type: none"> джерела тлумачення кримінального процесуального законодавства; допустимість доказів/загальні принципи допустимості; розкриття обвинувальних та виправдувальних доказів; стандарту доказування; підготовка свідків; прямий допит свідків; принципи ефективного перехресного допиту. 	<p>37 адвокатів, які надають БВПД, обвинувачі з 2 областей (Львівська і Черкаська)</p>

Комплексні навчальні заходи – модель каскадних тренінгів

Комплексні навчальні заходи проводять на плановій основі у всіх областях адвокати-тренери за визначеною тематикою з метою охоплення максимально можливої кількості адвокатів, які надають БВПД. В умовах відсутності коштів з державного бюджету для покриття цього типу навчання КЦ на початку 2013 р. почав застосовувати інноваційний підхід, який полягає у створенні мережі тренерів-адвокатів з усіх регіонів України, котрі надають БВПД – відібрані адвокати мають пройти відповідне

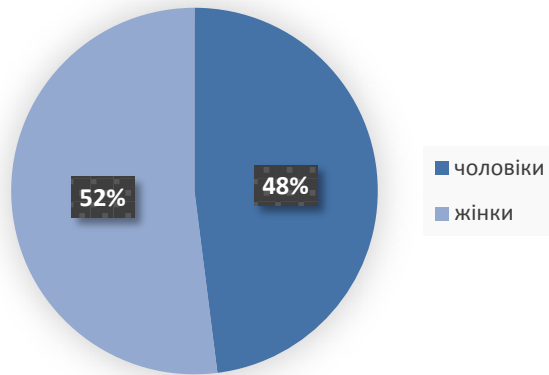
³⁴ Американська асоціація юристів Ініціатива з верховенства права в Україні у співпраці з КЦ розглядає можливість розвитку механізму дистанційного навчання.

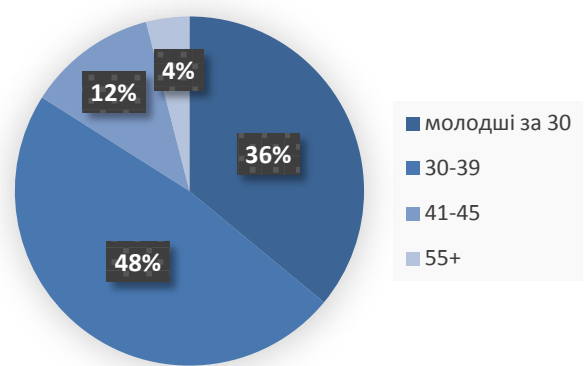
навчання, щоб стати тренерами, і після їх завершення вони можуть проводити каскадні тренінги для адвокатів, які надають БВПД, у всіх регіонах України.

Адвокати-тренери було відібрано КЦ на основі відкритого конкурсу (з урахуванням комунікативних навичок і досвіду в галузі кримінального права)³⁵. В результаті було сформовано мережу з шістдесяти (60) адвокатів-тренерів, які представляють усі області України (тобто мінімум два (2) адвокати-тренери з однієї області).

Малюнок 15. Адвокати-тренери, за статтю

Малюнок 16. Адвокати-тренери, за віком

Очікується, що додатково потрібно буде залучити щонайменше ще 2000 адвокатів задля задоволення очікуваного попиту, пов'язаного з наданням БВПД у цивільних та адміністративних справах, тому потрібно бути сформувати нову мережу зі 120 адвокатів-тренерів (які спеціалізуються у цивільних та адміністративних справах).

Загалом на сьогодні було організовано сім (7) тренінгів для адвокатів-тренерів (за організаційної та експертної підтримки УФПД) з проведенням у подальшому 159 каскадних тренінгів по всій Україні. Слід зазначити, що тренінги для тренерів було організовано за фінансової підтримки з боку міжнародних донорів³⁶, а більшість із каскадних тренінгів було проведено без будь-якої фінансової підтримки з боку державного бюджету чи від міжнародних донорів.

З темами та матеріалами тренінгів для тренерів і каскадних тренінгів, а також списком адвокатів-тренерів та з короткими звітами про тренінги можна ознайомитися на веб-сайті КЦ³⁷.

Теми і структури тренінгів для тренерів і наступних каскадних тренінгів наведено нижче в таблиці 2.

³⁵ За підтримки Ради Європи.

³⁶ Тренінги для адвокатів-тренерів були проведені за методичної і фінансової підтримки Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», Американської асоціації юристів Ініціатива по верховенству права, Європейського Союзу, Міжнародного фонду «Відродження» та Української фундації правової допомоги.

³⁷ <http://legalaid.gov.ua/ua/merezha-obminu-dosvidom/materialy-treninhiv>

Таблиця 6. Каскадні тренінги для адвокатів, що надають БВПД

Тренінги для тренерів (у Києві)	Тренінги в регіонах
<p>Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: вивчення і застосування крізь призму стандартів ЄСПЛ (6-8 липня 2013)</p>	<p>Теми:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення • Дії захисника при вирішенні питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу <p>Проведено 73 тренінги (вересень - листопад 2013)</p> <p>1 203 учасників</p>
<p>Методика тренінгу: Планування і проведення тренінгів щодо застосування нового Кримінального процесуального кодексу України (5-6 липня 2013)</p>	
<p>Методичні рекомендації адвокатам, які надають вторинну правову допомогу (22 серпня 2013)</p>	
<p>Психологія допиту (10-11 жовтня 2013)</p>	<p>Кілька пілотних тренінгів було проведено на обласному рівні, але пізніше припинено.³⁸</p>
<p>Дії захисника у судовому провадженні (1-3 лютого і 1-2 березня 2014)</p>	<p>Та сама тема, що й для тренінгу для тренерів.</p> <p>Проведено 50 тренінгів (березень - квітень 2014)</p> <p>1 248 учасників з 6 областей України</p>
<p>Дії захисника щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді, перегляду судових рішень (17-19 травня і 21-22 червня 2014)</p>	<p>Та сама тема, що й для тренінгу для тренерів.</p> <p>Проведено 38 тренінгів (червень – липень 2014)</p> <p>1 106 учасників</p>
<p>Дії захисника у кримінальному провадженні на підставі угод, із застосування окремих заходів кримінально-правового впливу, із забезпечення доступу до належної медичної допомоги.³⁹ (13-15 і 27-28 вересня 2014)</p>	<p>Та сама тема, що й для тренінгу для тренерів.</p> <p>Проведено 40 тренінгів (жовтень 2014) в усіх областях крім Донецької. Тренінги для адвокатів з Луганської області проведено в Харківській. Всього 1270 учасників.</p>

³⁸ Проведення каскадних тренінгів було призупинене, оскільки тренери повинні мати більше спеціальних знань і навичок для проведення цього тренінгу.

³⁹ У березні 2014 р. УФПД у співпраці з Міжнародним фондом "Відродження" провели тренінг «Посилення правових можливостей бідних верств населення» для 35 адвокатів Київського центру з надання БВПД. Матеріали цього тренінгу були використані на тренінгах для тренерів у вересні 2014 р.

Як видно з таблиці 2, каскадні тренінги майже виключно були спрямовані на зміст і процесуальні аспекти застосування нового *Кримінального процесуального кодексу* в контексті прецедентного права ЄСПЛ. Наразі немає системного підходу до оцінки потреб у навчанні адвокатів, що надають БВПД, і можливості вибору відповідної теми тренінгу.

Нещодавно крім тренінгів для тренерів та каскадних тренінгів для адвокатів КЦ і центри БВПД організували по всій Україні 77 семінарів для представлення стандартів якості адвокатам, які надають БВПД. На сьогодні у семінарах взяли участь 1200 адвокатів. У результаті участі в цих семінарах кожен адвокат БВПД був ознайомлений зі стандартами якості і тим, як їх застосовувати у своїй роботі. Перед семінарами, згаданими вище, перший семінар-тренінг з менеджерами з якості був проведений КЦ у співпраці з МФВ і УФПД у червні 2014, який був покликаний сприяти створенню спільного бачення впровадження стандартів якості, зміцнення командної роботи у їх просуванні, плануванню роботи менеджерів з якості на 2014 рік, розробити різні інструменти моніторингу стандартів якості, а також розробити спільні підходи до проведення кущових семінарів в регіонах.

У серпні 2014 р. два адвокати БВПД взяли участь у 3-тижневому навчальному візиті до США з метою ознайомлення з функціонуванням американської системи правової допомоги. Цей візит було організовано і профінансовано Програмою реформування системи кримінального судочинства (OPDAT) Департаменту юстиції США.

Під час першої орієнтаційної місії Проекту в Україні в липні 2014 року багато адвокатів, які надають БВПД, відзначили необхідність проведення оцінки потреб у навчанні для цільових груп. Адвокати відзначали брак знань і навичок щодо роботи з різними групами клієнтів, такими як наркозалежні, особи з розладами психічного стану, особи, які вчиняли спроби самогубства, неповнолітні, особи з інфекційними хворобами (наприклад, ВІЛ / СНІД, туберкульоз) тощо. Інші, зокрема, адвокати-тренери вказали на необхідність посилення навичок, таких як навички проведення тренінгів; ефективних публічних виступів/ комунікації, медіації, тощо.

Оцінювання за результатами навчання та його впливу не проводиться. Спочатку після тренінгів було роздано анкети серед учасників тренінгів, але оскільки ані КЦ, ані центри БВПД не мають достатніх (людських та / або технологічних та інших) можливостей для збору та аналізу зворотного зв'язку з учасниками, ця практика не отримала продовження.

Методичне забезпечення і консультаційна підтримка

Прагнучи поширити кращі практики та підтримати постійне навчання адвокатів, які надають БВПД, КЦ вирішив розробити методичні рекомендації для відповідних адвокатів. Назви методичних рекомендацій відповідають темам каскадних тренінгів.

КЦ у консультаціях з іншими зацікавленими сторонами визначив приблизно 20 тем для нових методичних рекомендацій, які відповідають потребам у навчанні спільноти адвокатів БВПД. Орієнтовний список тем методичних рекомендацій наведено в таблиці 8.

Таблиця 7. Орієнтовний список тем методичних рекомендацій для адвокатів БВПД

Тема методичних рекомендацій
Розроблено, надруковано і розповсюджено ⁴⁰
<ul style="list-style-type: none"> • Дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. • Дії захисника при вирішенні питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу.
Розроблено і готово для друку
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Вступ адвоката у справу. Початкові дії. ▪ Практика ведення адвокатських досьє. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. ▪ Дії захисника під час кримінального провадження в суді 1-ої інстанції.
В розробці з адвокатами, які надають БВПД
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дії захисника щодо оскарження дій рішень та бездіяльності прокурора, слідчого, слідчого судді. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні у апеляційних і касаційних справах. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні під час перегляду судових рішень у Верховному суді.
В розробці
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дії захисника з окремих питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру та примусового лікування. ▪ Дії захисника із забезпечення доступу до належної медичної допомоги. ▪ Дії захисника з доказування на різних стадіях кримінального провадження (збирання доказів, адвокатське розслідування). ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні на підставі угод. ▪ Порядок звернення до ЄСПЛ «критерії прийнятності». ▪ Безпека захисника (питання гігієни і психології).
Заплановано
<ul style="list-style-type: none"> • Дії захисника у кримінальному провадженні з наркозалежним клієнтом. • Застосування практик Європейського суду з прав людини в кримінальному провадженні. • Дії захисника у кримінальному провадженні щодо майнових злочинів. • Дії захисника у кримінальному провадженні щодо злочинів проти життя і здоров'я людини. • Дії захисника у кримінальному провадженні щодо злочинів сексуального характеру, тощо.

Крім вищевказаних методичних рекомендацій КЦ надає активну консультаційну підтримку адвокатам, залученим до надання БВПД, за допомогою соціальних медіа. Наприклад, КЦ модерує декілька груп у Facebook, які є майданчиками для обміну досвідом, інструментом, що дозволяє спільноті адвокатів оперативно задавати та відповідати на наявні запитання.

Варто також зазначити, що, на початку роботи системи БПД, деякі директори центрів БВПД (які самі є адвокатами) консультували своїх молодих адвокатів центрів з питань захисту у кримінальному процесі.

⁴⁰ Обидві збірки методичних рекомендацій розроблені адвокатами БВПД та надруковані за фінансової підтримки УФПД, МФВ і Проекту Ради Європи. Вони доступні online (на веб-сторінках КЦ та УФПД), а надруковані екземпляри безкоштовно розповсюджуються серед адвокатів БВПД.

2.3 Координаційний центр з надання правової допомоги

Станом на вересень 2014 року у штаті КЦ було 26 співробітників⁴¹, у тому числі 5 – вище керівництво (директор КЦ, три заступники директора та головний бухгалтер).

На сьогодні нікого зі співробітників КЦ не було залучено до спеціального навчання у сфері БПД. Водночас, керівництво КЦ мало змогу відвідувати в якості спостерігачів певні тренінги для адвокатів-тренерів, що їх проводив КЦ. Крім того, у серпні 2014 року, директор КЦ, заступник директора та начальник відділу взяли участь у 3-тижневому навчальному візиті до США, щоб вивчити досвід функціонування американської системи правової допомоги. Візит було організовано і профінансовано Офісом з питань міжнародного розвитку, співробітництва та підготовки прокурорів (OPDAT) Департаменту юстиції США. Програма візиту включала такі теми, як планування бюджету, розробка стандартів якості, діяльність публічних захисників на рівні держави, штату, округу тощо.

Після візиту до США директор КЦ також взяв участь у тижневій місії в Оттаві (Канада), організованій Проектом QALA. Місія включала зустрічі з низкою канадських фахівців/ зацікавлених сторін у сфері надання безоплатної правової допомоги для визначення можливостей подальшого співробітництва між канадськими та українськими сторонами правової допомоги в рамках проекту QALA. Програма місії в Канаду включала візити до Директорату з питань надання правової допомоги Департаменту юстиції, Організації «Правова допомога Онтаріо», черговими адвокатами в суді м. Оттава, Асоціації адвокатів округу Карлтон та Канадської асоціації адвокатів. На цих зустрічах було обговорено найкращі практики Канади у забезпеченні якості, переваги використання технологій для ефективного управління та надання послуг; а також необхідність і прагнення до постійного інвестування в професійний розвиток суб'єктів надання правової допомоги.

Крім того, протягом 2012-2014 рр. керівництво КЦ брало участь у міжнародних заходах, у тому числі таких: круглий стіл, організований Мережею реформаторів правової допомоги (LARN; Тбілісі, Грузія 14-15 травня 2013), в якому брали участь політики, керівники служб, відповідальних за адміністрування систем правової допомоги, адвокати, представники міжнародних неурядових організацій з Грузії, Молдови, Литви, Болгарії та України); круглий стіл в Киргизії і регіональний семінар щодо забезпечення доступу до правосуддя в Молдові (квітень 2014); робоча зустріч «Забезпечення доступу до правосуддя та захисту прав людини на досудовому етапі: презентація нового посібника Офісу ООН з наркотиків та злочинності/Програми розвитку ООН щодо раннього доступу до правової допомоги» (Відень, Австрія 12 травня 2014) і Міжнародна конференція з доступу до правової допомоги у системах кримінальної юстиції (Йоганнесбург, Південна Африка, червень 2014).

---

⁴¹ Організаційну структуру КЦ наведено у главі 1.3.1

2.4. Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (центри БВПД)

Мережа регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні включає 27 центрів із загальною кількістю 287 осіб, у тому числі 110 чергових⁴². Як було згадано раніше, 2 регіональні центри БВПД (у Криму та Севастополі) призупинили свою діяльність влітку 2014 після анексії Криму Російською Федерацією.

На сьогодні тільки дві категорії співробітників центрів БВПД частково взяли участь у навчальних тренінгах: директори центрів БВПД та менеджери з якості.

Директори центрів БВПД

Директори центрів БВПД були єдиною цільовою навчальною аудиторією у 2012-2013 рр. Перший навчальний захід (3-денний орієнтаційний тренінг-семінар) для новопризначених директорів БВПД було проведено у листопаді 2012 року за підтримки Програми з верховенства права МФВ. Семінар включав сесії з розвитку команди (проводився Nordic Training Group); обговорення організаційних і правових питань, пов'язаних зі створенням і функціонуванням центрів БВПД; фінансові питання щодо оплати послуг адвокатів; порядок надходження повідомлень про випадки затримання до центрів БВПД тощо. Представники Міністерства юстиції, КЦ, центри БВПД, а також Головне слідче управління, МФВ і РАУ (НААУ) брали участь у цьому заході.

Наступний тренінг-семінар для директорів центрів БВПД було організовано у грудні 2012 року (за підтримки МФВ) з питань функціонування та організаційних питань, а також обміну міжнародним досвідом щодо центрів БВПД. Так, на заході виступали: керівник офісу публічного захисту (Лос-Анджелес), голови служб з надання БПД Грузії та Литви; було обговорено такі питання, як-от: створення інституції з надання БВПД у кримінальних справах, її місія та завдання; співпраця з правоохоронними органами, судами та іншими учасниками системи кримінального судочинства; взаємодія центральних і місцевих органів у рамках системи; мотивація адвокатів, які працюватимуть у таких інституціях; забезпечення якості правової допомоги, її моніторингу та оцінювання; перевірка належності клієнтів до тих груп, що мають право на отримання правової допомоги. Крім того, Мішель Лірінг, голова Центру товариства правової допомоги в Онтаріо (Канада), розповіла про роль інформаційно-аналітичних систем в підтримці надання БПД.

У червні 2013 року, КЦ у співпраці з УФПД у рамках проекту «Забезпечення доступу до правосуддя шляхом надання безоплатної правової допомоги та впровадження високих стандартів якості захисту прав людини в Україні», що його фінансує Європейський Союз, провели дводенний семінар на тему «Захист, гарантований державою: аналіз практики і наступний розвиток» для директорів центрів БВПД в м. Бахчисарай, Крим. З того часу КЦ провів ще три (3) семінари-наради для директорів для обговорення оперативних питань роботи центрів і подальшого розвитку системи безоплатної правової допомоги. Тренінг на тему «Відносини із засобами масової інформації» для директорів центрів БВПД було проведено УФПД восени 2013 року.

---

⁴² Типову структуру центру БВПД наведено в главі 1.3.2

Після того тренінги для директорів центрів БВПД не проводилися, передусім через те, що на це не виділялися кошти (з державного бюджету). Директори центрів БВПД та їх заступники, а також директор КЦ та його заступники увійшли до групи в мережі Facebook для регулярного обміну інформацією та досвідом, обговорення актуальних питань розвитку системи, координації дій у впровадженні політики щодо системи БПД.

За даними фокус-груп⁴³, директори центрів БВПД наголосили на потребі в навчанні з питань управління людськими ресурсами, розвитку міжособистісних відносин, ефективного управління, оцінювання результатів діяльності тощо. Також висловили зацікавленість в обміні досвідом, вивчення найкращих практик колег, для максимальної узгодженості підходів та процедур у центрах БВПД по всій країні.

Менеджери з якості

Посаду менеджера з якості в центрах БВПД було запроваджено у 2014 році. Ця посада є унікальною не лише для системи БПД, але й для українських державних установ загалом. Основне завдання менеджерів з якості полягає у моніторингу відповідності діяльності адвокатів, які надають БВПД, стандартам якості.

У червні 2014 року КЦ провів установчий семінар-тренінг для 25 менеджерів з якості центрів БВПД. Семінар включав огляд таких питань, як: історія розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні; стандарти якості для безоплатного надання правової допомоги у кримінальному судочинстві; методика моніторингу стандартів якості; відносини між менеджерами з якості та адвокатами та їх ролі / повноваження в центрах БВПД. У період з червня по серпень 2014 року менеджери з якості проводили по всій країні презентації стандартів якості для всіх адвокатів, що надають БВПД.

Інші співробітники центрів БВПД

Крім директорів центрів БВПД та менеджерів з якості жодна інша категорія співробітників центрів БВПД на сьогодні не проходила навчання. Єдиний механізм, який використовує КЦ для підвищення спроможності людських ресурсів в центрах БВПД, – це консультаційна підтримка. Наприклад, КЦ на постійній основі надає консультації черговим центрів БВПД щодо їх роботи з інформаційно-аналітичною системою (КІАС), фінансовим менеджерам/ бухгалтерам щодо фінансових операцій та аналізу фінансових звітів, отриманих від адвокатів, які надають БВПД.

---

⁴³ Фокус-групи були проведені МФВ у 2013 р. в рамках аналізу діяльності першого року функціонування системи БВПД.

2.5 Зовнішні зацікавлені сторони системи БПД

Хоча на сьогодні не було проведено формального системного аналізу зацікавлених сторін системи БПД, можна говорити про низку зовнішніх зацікавлених сторін/ гравців, які впливають на діяльність системи. До них належать: судді, прокурори, міліція, асоціації адвокатів, НУО тощо.

Підвищення спроможності зовнішніх зацікавлених сторін правової системи в Україні, за наявними даними, було, насамперед, сферою діяльності міжнародних донорів.

Так, Рада Європи була залучена до формування системи БПД і розбудови спроможності основних суб'єктів у системі кримінального правосуддя, тобто слідчих і суддів. Рада Європи провела лекції та інформаційні сесії для юридичних вузів в Україні, а також кілька інформаційних сесій загального характеру для громадськості та НУО. Представники Ради Європи (з якими була зустріч у рамках орієнтаційної місії Проекту у липні 2014) відзначали важливість таких зацікавлених сторін, як прокурори та слідчі, які продовжують використовувати старі підходи в роботі з новою системою.

Офіс з питань міжнародного розвитку, співробітництва та підготовки прокурорів (OPDAT) Департаменту юстиції США зосередив свою роботу на законодавчій реформі, зокрема, на новому Кримінальному процесуальному кодексі, та провів тренінги з цього питання для суддів і прокурорів. У перспективі заплановано залучити прокурорів (разом з адвокатами) до участі в тренінгах для розвитку навичок поведінки в суді.

Проект «Справедливе правосуддя» також зосереджує свою увагу на судовій системі, зокрема, на розвитку законодавства та інших нормативних актів, розвитку інституційної спроможності, законодавчої компетентності, працюючи з організаціями громадянського суспільства, діяльність яких стосується судових питань, підтримуючи роботу інших НУО, що працюють у сфері безоплатної правової допомоги, і підтримуючи роботу більше двохсот (200) юридичних факультетів /вузів.

Проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» співпрацює з Національною асоціацією адвокатів України. Їх плани діяльності включають проведення серії семінарів зі стратегічного планування, на яких буде визначено етапи впровадження правових і процедурних заходів щодо забезпечення змагальності у судовому процесі. Першу серію буде проведено винятково для адвокатів (у різних регіонах України), а пізніше – для суддів і прокурорів.

Проект «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» (JJR), що його фінансує Канадське міністерство закордонних справ, торгівлі та розвитку має на меті створити ефективнішу систему правосуддя щодо молодих людей, які вчинили злочин, з метою зниження рівня злочинності серед неповнолітніх; покращити захист прав неповнолітніх, що вступили в конфлікт із законом; і підтримати їх реабілітацію та реінтеграцію у своїх громадах у випадках, коли неповнолітні вступили у конфлікт із законом. Одним із компонентів проекту є підвищення потенціалу підрозділів міліції, відповідальних за розгляд справ щодо неповнолітніх. Проект також визнав необхідність покращення спроможності суддів і адвокатів, які мають справу з вразливими групами, такими як молодь. Проект JJR є одним з небагатьох проектів міжнародної технічної допомоги, який у своїй діяльності передбачає навчальні програми щодо гендерних питань.

3.0 ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Цей розділ Огляду присвячено опису сучасного стану інституційної спроможності системи БПД. За цей час (майже два роки) функціонування системи було запроваджено основні процедури надання правової допомоги в кримінальних провадженнях для затриманих, підозрюваних та обвинувачених осіб.

Наразі проходить підготовча робота, спрямована на розширення системи БПД на цивільні та адміністративні справи⁴⁴, як і на допомогу у кримінальних провадженнях потерпілим і свідкам у наступні два-три роки.

Незважаючи на відмінності у наданні БПД у кримінальних та цивільних і адміністративних справах, обидві системи мають бути взаємодоповнюючими та уможливлювати ефективне та стале надання якісних і доступних послуг БПД.

3.1 Нормативна база

Основними нормативними документами для формування та розвитку системи БПД є *Концепція формування системи безоплатної правової допомоги в Україні*, затверджена Указом Президента України № 509 від 9 червня 2006 року, та Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (№3460-VI), прийнятий 2 червня 2011⁴⁵. Інституційну основу системи БПД складають наступні нормативні акти:

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції» (№ 504) від 6 червня 2012 року;
- Наказ Міністерства юстиції України «Про утворення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги»
- Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги»(№ 967/5) від 2 липня 2012 року.

Концепція Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013 – 2017 роки, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 435-р 4 липня 2012 року визначає параметри для розвитку системи БПД та потенційні категорії клієнтів БПД. *Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги на 2013 – 2017 роки*, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 394 13 лютого 2013 року слугує стратегічним документом, який встановлює основні програмні заходи, показники виконання, бюджетні орієнтири та джерела фінансування на період з 2013 по 2017 роки.

---

⁴⁴ Наразі заплановано, що систему БПД буде поступово розширено з метою надання БПД в цивільних та адміністративних справах, починаючи з 1 липня 2015 р. Однак передбачається, що таке розширення надання послуг з правової допомоги буде перенесено на 1 січня 2016 р. через фінансові та інші міркування.

⁴⁵З моменту прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» до нього було внесено шість змін (згідно з відповідними законами). Деякі з цих змін пов'язані з відтермінуванням впровадження надання БПД в адміністративних та цивільних справах.

Ключові політики та процедури було розроблено та затверджено для забезпечення надання БВПД у кримінальних справах. Було створено мережу регіональних центрів надання БВПД та налагоджено їхню діяльність. Суттєві зусилля в системі БПД було спрямовано на:

- забезпечення спільного підходу до впровадження системи БПД по країні;
- встановлення робочих процедур, включаючи процедуру залучення адвокатів;
- розроблення стандартів якості надання БПД у кримінальних провадженнях;
- розвиток співпраці з ключовими зовнішніми зацікавленими сторонами, включаючи правоохоронні органи, прокуратуру, суди, Уповноваженого ВР з прав людини, НААУ тощо; та
- побудову партнерських робочих відносин між адвокатами, залученими до надання безоплатної вторинної правової допомоги, включаючи розробку та пілотування підходів до обміну досвідом всередині спільноти, огляди за принципом «рівний рівному», розроблення спільних стратегій захисту, тощо.

Протягом цього періоду для інституціоналізації надання БПД в Україні ухвалено серію важливих законодавчих та регуляторних документів, у тому числі:

- Постанову Кабінету Міністрів України «Про умови оплати праці працівників Координаційного центру з надання правової допомоги та його територіальних відділень» № 552 від 20 червня 2012 року;
- Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб» № 1363 від 28 грудня 2011 року із змінами, внесеними Постановами Кабінету Міністрів України № 1172 від 19 грудня 2012 та № 869 від 27 листопада 2013 року;
- Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 1362 від 2 грудня 2011 року із змінами, внесеними Постановами Кабінету Міністрів України № 915 від 10 жовтня 2012 року та 1214 від 19 грудня 2012 року;
- Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» № 8 від 11 січня 2012 року;
- Постанову Кабінету Міністрів України «Питання оплати послуг адвокатів та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» № 305 від 8 квітня 2012 року;
- Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» № 130 від 4 березня 2013 року із змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 192 від 17 вересня 2014 року;
- Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження форм документів, що використовуються під час проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 1520/5 від 15 жовтня 2012 року;
- Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження переліку питань для тестування претендентів під час другого етапу конкурсу адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 1582/5 від 30 жовтня 2012 року

- Наказ Міністерства юстиції України «Про внесення змін до Переліку питань для тестування претендентів під час другого етапу конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 1904/5 від 10 вересня 2013 року;
- Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку ведення Головними управліннями юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі локальних реєстрів Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, та Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору» № 636/5 від 24 квітня 2012 року;
- Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» № 368/5 від 25 лютого 2014 року із змінами, внесеними наказом Міністерства юстиції № 920/5 від 13 червня 2014 року; проект був схвалений Радою адвокатів України рішенням № 367 від 17 грудня 2013 року.

Також було ухвалено регуляторні документи стосовно процедур надання безоплатної правової допомоги, які врегулювали надання безоплатної первинної правової допомоги в місцевих громадах по Україні, включаючи:

- Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Порядку та критеріїв залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги» № 891/5 від 14 червня 2012 року;
- Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Типового положення про устанovu з надання безоплатної первинної правової допомоги» № 483/5 від 28 березня 2012 року; та
- Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні⁴⁶ з надання безоплатної первинної правової допомоги» № 2047/5 від 21 вересня 2011 року.

Основою для функціонування системи також слугують й інші засадничі документи, зокрема, Конституція України та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» № 375 від 17 липня 1997 року. Крім того, надання БВПД має відбуватися з урахуванням таких законів України:

- «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477 від 23 лютого 2006 року;
- «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2076 від 5 липня 2012 року;
- Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651 від 13 квітня 2012 року;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073 від 7 грудня 1984 року;
- Цивільний кодекс України № 435 від 16 січня 2003 року;
- Цивільний процесуальний кодекс України № 1618 від 18 березня 2004 року;
- Кодекс адміністративного судочинства України № 2747 від 6 липня 2005 року;
- «Про міліцію» № 565 від 20 грудня 1990 року;
- «Про Державну прикордонну службу України» № 661 від 3 квітня 2003 року;

⁴⁶ Під Громадською приймальнею маємо на увазі відділ, що його створюють органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, територіальними органами центральних органів виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади, співробітники якого зустрічаються з громадянами згідно із затвердженим графіком і надають БВПД в рамках своєї компетенції.

- «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» № 3671 від 8 липня 2011 року;
- «Про психіатричну допомогу» № 1489 від 22 лютого 2000 року
- «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» № 962 від 17 квітня 1991 року;
- «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 2342 від 13 січня 2005 року
- «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» № 20 від 24 січня 1995 року
- «Про попередження насильства в сім'ї» № 2789 від 15 листопада 2001 року
- «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» № 2558 від 21 червня 2001 року
- «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551 від 22 жовтня 1993 року

3.2 Процес доступу до безоплатної правової допомоги

Як зазначено у главі 4.1, наразі система БПД надає БВПД у кримінальних провадженнях. У випадках, коли особу затримано за підозрою у вчиненні злочину, існує спеціальна процедура, що передбачає інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та обов'язковий доступ до адвоката для таких осіб. Закон «Про безоплатну правову допомогу», як і Кримінальний процесуальний кодекс встановлює процедуру раннього доступу до адвоката для затриманих та підозрюваних осіб. Ранній доступ до адвоката у випадках затримання вважається одним із найважливіших позитивних елементів української системи БПД. Будь-яка особа, яку було затримано, має право на адвоката, котрий має прибути протягом однієї години з моменту затримання (шести годин у виключних випадках). Надання правової допомоги гарантовано протягом перших 72 годин після затримання.

Передбачена процедура інформування центрів БВПД про затримання є важливою, оскільки:

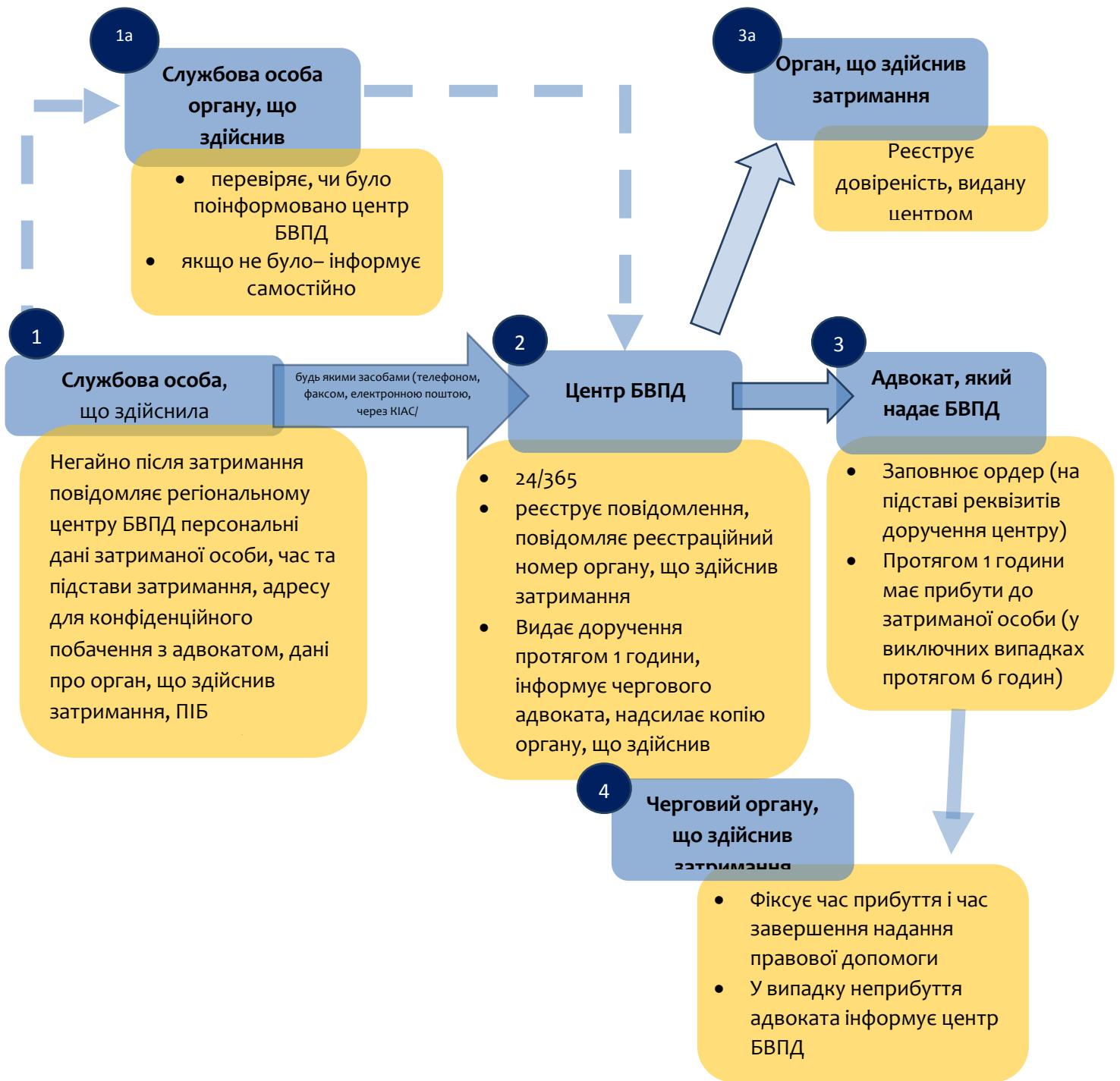
- сприяє рівному та ранньому доступу до правосуддя для затриманих осіб;
- передбачає незалежне призначення адвоката для надання безоплатної правової допомоги; та
- виключає інституціональний конфлікт інтересів між державним обвинуваченням та захистом.

Адвокатів залучають до надання БВПД незалежні регіональні центри БВПД відповідно до контракту / договору між адвокатом та центрами БВПД (деталі щодо процесу відбору адвокатів для надання послуг БВПД зазначені нижче у главі 3.3), з урахуванням графіку чергування та на підставі доручення Центру.

Після інформування Центрів БВПД про випадки затримання, центри відповідно призначають адвоката. На сьогодні існують два механізми інформування центрів БВПД про затримання особи, а саме:

- службовою особою органу, уповноваженого здійснювати затримання, яка безпосередньо інформує центр БВПД про затримання. Відповідно до процедури негайно після фактичного затримання особи уповноважена службова особа органу, уповноваженого здійснювати затримання, повідомляє про це за допомогою будь-якого засобу (телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти) відповідному центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, надаючи персональні дані затриманої особи, час та підставу затримання, адресу, за якою адвокат БВПД має прибути для конфіденційного побачення з клієнтом, дані про орган, який здійснив затримання (тип органу (міліція, прокуратура, прикордонна служба, тощо) та фізичну адресу його місцезнаходження, а також прізвище уповноваженої особи (слідчого). У відповідь на повідомлення черговий центру БВПД реєструє його, надає реєстраційний номер органу, що здійснив затримання, та уповноваженому адвокату, залученому до надання БВПД, протягом однієї години (видаючи доручення та направляючи копію цього доручення органу, що здійснив затримання). Уповноважений адвокат, залучений до надання БВПД, зобов'язаний заповнити ордер адвоката та зустрітися із затриманою особою протягом однієї години (у окремих випадках адвокат має до шести годин для такої зустрічі). Затримана особа має право відмовитися від безоплатної правової допомоги, однак він/вона повинен зробити це у присутності адвоката БВПД під час першого конфіденційного побачення. Працівники міліції, відповідальні за затриманих осіб, зобов'язані зафіксувати час прибуття адвоката та час завершення надання БВПД. У випадках, коли адвокат БВПД не прибуває, відповідальна особа повинна інформувати центр БВПД, який тоді призначає іншого адвоката по цьому випадку.

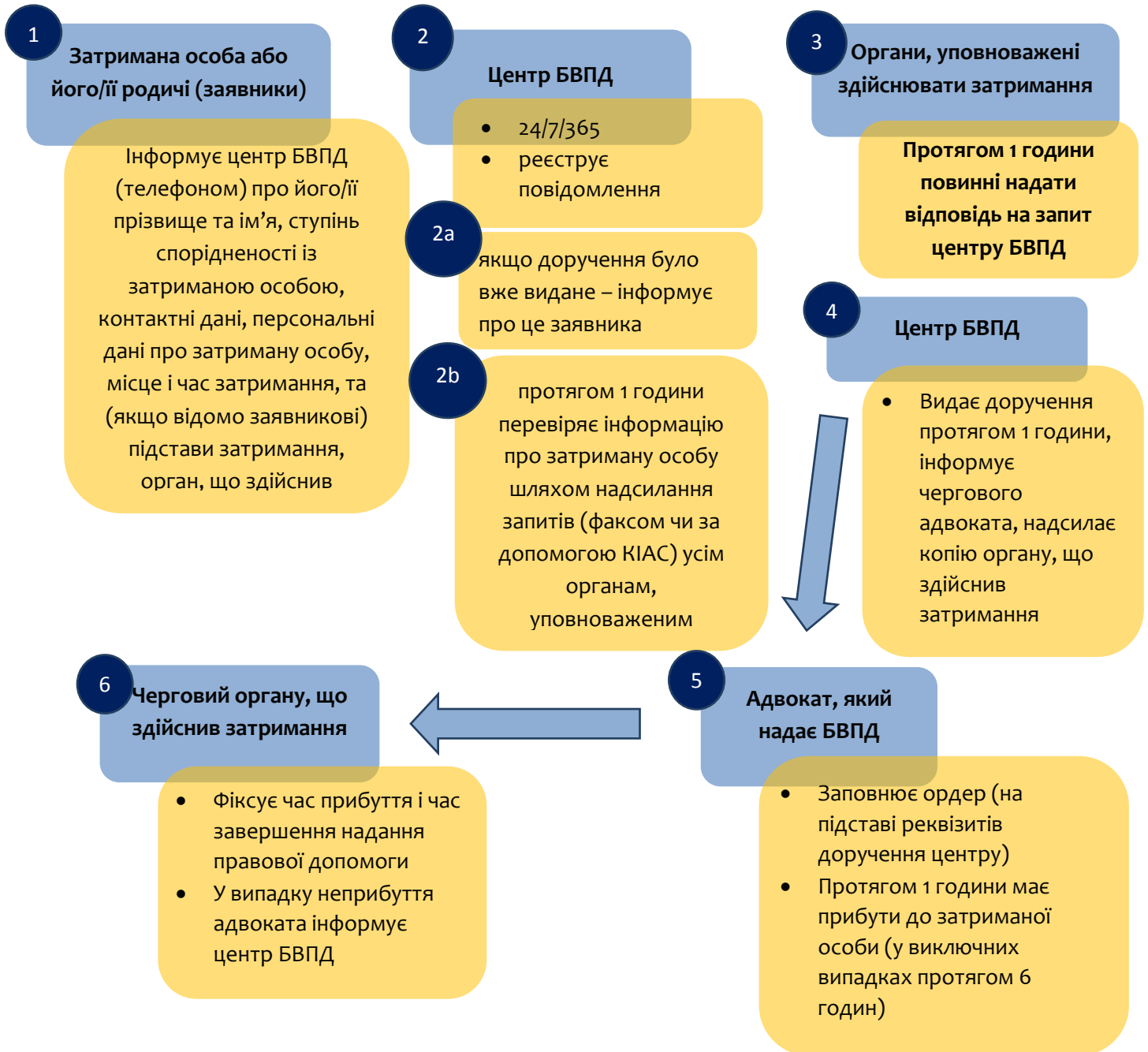
Схема 17. Процедура інформування центрів БВПД про випадки затримання особами органів, уповноважених здійснювати затримання

- Затримана особа чи її член сім'ї або близькі родичі інформують центр БВПД напряму про затримання. Цю процедуру було з часом додатково введено/ апробовано як доповнення до основної процедури, визначеної постановою КМУ. Відповідно, коли центр отримує телефонний дзвінок про затримання напряму від затриманої особи, члена його/її сім'ї, близьких родичів, черговий центру БВПД зобов'язаний зареєструвати повідомлення, зробивши запис у відповідному реєстрі, зафіксувавши усю необхідну інформацію про затриману особу. Черговий повинен негайно

перевірити цю інформацію, направляючи запит (факсом) до органу, відповідального за затримання із вимогою підтвердити або спростувати інформацію про затримання. Якщо відповідний орган підтверджує затримання, черговий центру БВПД продовжує стандартну процедуру призначення адвоката у даному випадку.

Схема 18. Процедура інформування про затримання центрів БВПД безпосередньо затриманою особою, членами її сім'ї та близькими родичами

Варто зазначити, що другу процедуру інформування центру БВПД про випадки затримання було апробовано відповідно до Наказу Координаційного центру з надання правової допомоги «Деякі питання прийняття та оброблення центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги

повідомлень про випадки затримання осіб» № 35 від 30 серпня 2013 року. Процедуру прямого інформування центрів БВПД було ініційовано КЦ з метою попередження потенційного порушення прав затриманих осіб та забезпечення раннього доступу до правової допомоги. Загальний відсоток затримань, повідомлення про які отримано за другим механізмом (коли затримана особа чи його/її члені сім'ї або близькі родичі безпосередньо інформують центр БВПД про затримання) достатньо низький та наразі складає близько 1 (одного)% усіх повідомлень.

Процедури доступу до БВПД у цивільних та адміністративних справах буде розроблено пізніше. За приблизними оцінками КЦ, розширення системи правової допомоги на цивільні та адміністративні справи потребуватиме утворення близько 105 міжрайонних центрів, відповідальних за надання правової допомоги в цивільних та адміністративних справах, так само як допомоги для постраждалих та свідків у кримінальних провадженнях, включаючи організацію перших зустрічей з клієнтами, надання правової інформації та консультацій, забезпечення процедури звернення за правовою допомогою, оцінки правоможності отримати послуги правової допомоги тощо. Буде необхідно розробити низку відповідних політик і процедур, таких як стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги в цивільних та адміністративних справах, стандарти для надання послуг правової допомоги для клієнтів з числа вразливих груп (включаючи неповнолітніх, осіб, які страждають психічними розладами тощо); стандарти якості для надання безоплатної вторинної правової допомоги за типами справ; процедури оцінки відповідності критеріям доступу до БВПД в цивільних та адміністративних справах тощо.

3.3 Процедура відбору адвокатів

Адвокатів залучають до надання безоплатної вторинної правової допомоги шляхом конкурсного відбору. Цю процедуру встановлено та затверджено постановою Кабінету Міністрів України та деталізовано низкою наказів Міністерства юстиції України (в частині форм документів, методик тощо) Станом на липень 2014 року близько 3 889 адвокатів БВПД було відібрано завдяки конкурсному відбору (загалом, було проведено шість конкурсів).⁴⁷

Конкурси ініціює КЦ на підставі оцінки поточних потреб системи БВПД. КЦ подає пропозиції Мін'юсту, обґрунтовуючи потребу у проведенні конкурсного відбору адвокатів, включаючи пропозиції щодо часових рамок процесу відбору. Мін'юст оголошує конкурс та затверджує пропонований перелік питань для письмового тесту, який є однаковим для всієї України і його тримають в таємниці до часу проведення. КЦ надає майбутнім заявникам доступ до примірних питань тесту з попередніх тестувань, розміщуючи їх на своєму веб-сайті.

В кожній області Головне управління юстиції (ГУЮ) оприлюднює оголошення про конкурс відповідно до затверджених часових рамок у місцевих засобах масової інформації не пізніше, ніж за 30 діб до кінцевої дати прийняття заяв та формує конкурсні комісії, відповідальні за проведення конкурсу. Конкурсні комісії мають складатись з мінімум 7 осіб, включаючи голову та секретаря (які є працівниками відповідного ГУЮ). До конкурсних комісій входять представники Мін'юсту, КЦ, органів адвокатського самоврядування, суддівського корпусу та громадських організацій з відповідного

---

⁴⁷ Дані тут і далі не включають результати шостого конкурсу з відбору адвокатів, який відбувся з 21 жовтня по 06 листопада 2014 року в усіх областях, крім Полтавської.

регіону/ області. Узагальнені дані про склад конкурсних комісій проведених конкурсів доступні на сайті КЦ. Члени комісій беруть участь у їх діяльності на громадських засадах. Члени комісій зобов'язані підписати заяву про відсутність у них конфлікту інтересів, який би перешкодив їм брати участь у роботі комісії, та у подальшому вони мають підписати зобов'язання щодо нерозголошення результатів оцінювання.

Адвокати подають свої заяви до ГУЮ (на рівні області) та районних/ міських управлінь юстиції (які перенаправляють документи до ГУЮ протягом 2 днів з моменту їх отримання). ГУЮ повинні зареєструвати усі заяви та провести попередній розгляд документів з метою перевірки відповідності кваліфікації заявників вимогам конкурсу.

Малюнок 17. Кваліфікаційні вимоги до адвокатів-претендентів на надання БПД⁴⁸

- ✓ Наявність свідоцтва про право займатися адвокатською діяльністю
- ✓ Знання нормативно-правових актів у сфері захисту прав людини
- ✓ Знання норм процесуального та матеріального права
- ✓ Знання та дотримання правил адвокатської етики
- ✓ Вміння складати процесуальні заяви, скарги та інші документи правового характеру
- ✓ Вміння працювати з правовими базами даних
- ✓ Володіння державною мовою (володіння англійською мовою та/або мовами національних меншин, які на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці становлять значну частину населення, є перевагою)
- ✓ Досвід роботи (є перевагою)

Конкурсний відбір адвокатів для надання БПД складається з трьох ключових етапів оцінювання: 1) розгляд документів, 2) анонімне письмове тестування та 3) співбесіда.

Перший етап: розгляд документів

На першому етапі комісія розглядає документи, подані претендентами (оцінює їх згідно з критеріями досвіду адвокатської діяльності, спеціалізації адвоката, наявності або відсутності заяв (скарг) щодо поведінки адвоката та (не)застосування до нього протягом останніх трьох років дисциплінарних стягнень). Комісія має повноваження не допустити до участі в конкурсі заявника у разі встановлення факту подання претендентом документів, що містять недостовірні відомості. За винятком зазначених виключень на підставі невідповідності усі інші претенденти, які відповідають кваліфікаційним вимогам, допускаються до участі у другому етапі конкурсу.

⁴⁸Постанова КМУ «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 1362 від 2 грудня 2011 року із змінами, внесеними Постановами Кабінету Міністрів України № 915 від 10 жовтня 2012 року та 1214 від 19 грудня 2012 року

Другий етап: письмове тестування

На другому етапі проводиться анонімне письмове тестування. Підходи до письмового тесту дещо змінювалися з набуттям нового досвіду. Наприклад, протягом першого конкурсу письмові питання були спрямовані переважно на перевірку знання законодавства. У тестах п'ятого конкурсного відбору були також ситуативні запитання. Є вимога, що принаймні дві третини членів конкурсної комісії мають бути присутніми під час проведення письмового тестування. Результати тестування мають підписати три (3) члени комісії. Основний критерій оцінки на цьому етапі конкурсу пов'язаний з акуратністю та повнотою відповідей. Наразі немає інструкцій щодо відповідальності інших членів комісії за оцінювання відповідей на письмові тести, а також немає інструкцій щодо підписування результатів тестування членами конкурсних комісій.

18. Загальні критерії, встановлені Постановою КМУ для відбору адвокатів для надання БПД конкурсною комісією

- ✓ Досвід адвокатської діяльності
- ✓ Спеціалізація адвоката
- ✓ наявність або відсутність заяв (скарг) щодо поведінки адвоката і застосування до нього протягом останніх трьох років дисциплінарних стягнень
- ✓ Повнота виконання тестового завдання
- ✓ Мотивація до надання безоплатної правової допомоги;
- ✓ Комунікабельність
- ✓ Емоційна врівноваженість
- ✓ Вміння претендента представити приклади надання ним правової допомоги

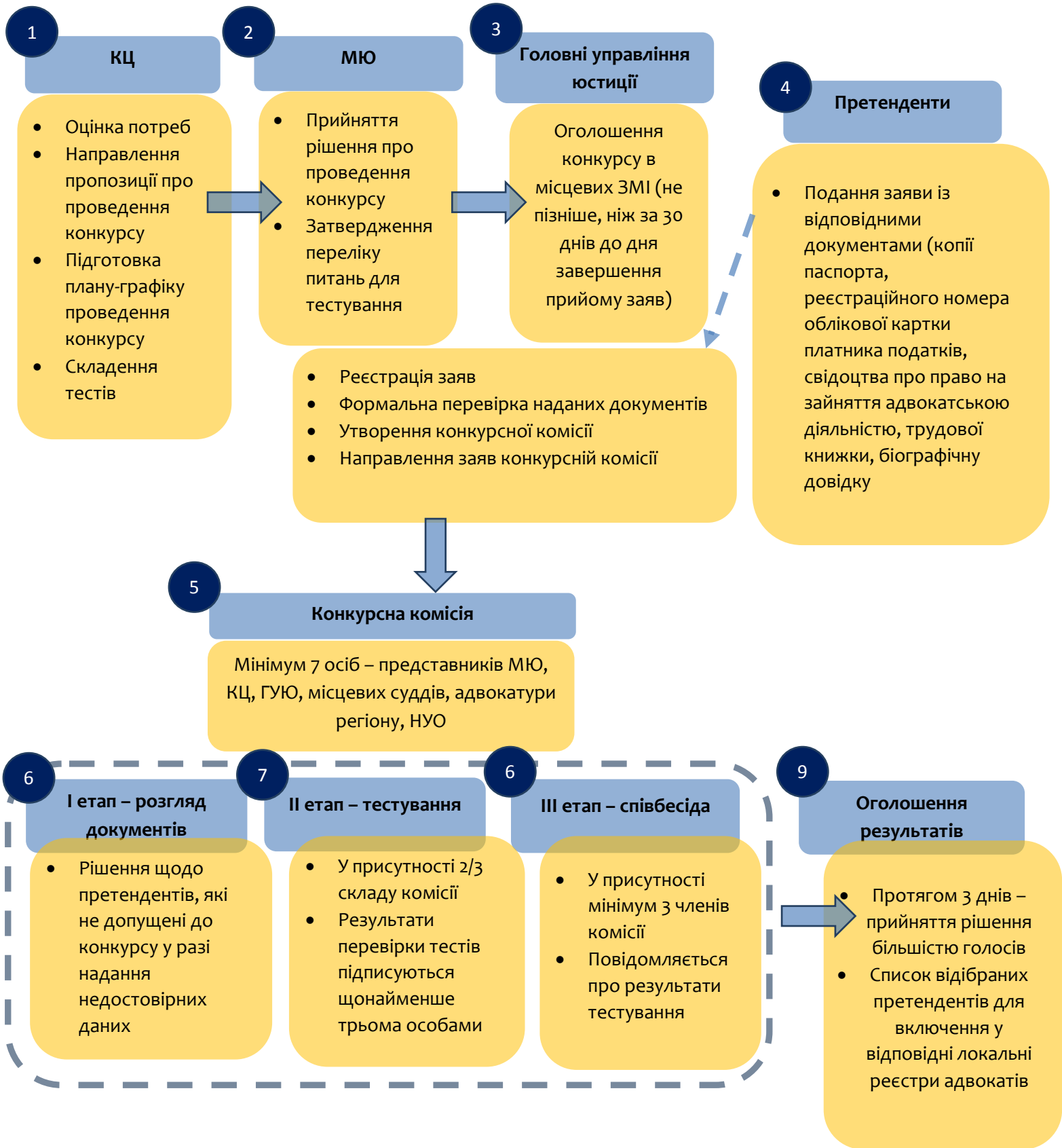
Третій етап: співбесіда

Третій етап конкурсу – це індивідуальна співбесіда. Співбесіда проходить у присутності принаймні трьох (3) членів комісії, які оцінюють навички претендентів, включаючи мотивацію до надання безоплатної правової допомоги, комунікабельність, емоційну врівноваженість, вміння претендента представити приклади надання ним правової допомоги⁴⁹. На цьому етапі також оцінюють здатність претендента висловлювати свої думки, тактовність, готовність взяти на себе відповідальність, вміння аналізувати проблеми і налагоджувати зв'язки з особами, які потребують правової допомоги, виявляти творчий підхід до роботи тощо. Адвокати мають можливість у цей момент надати для розгляду комісією додаткові документи, які підтверджують досвід надання правової допомоги. На цей час немає методичних настанов щодо проведення співбесіди. Результати співбесіди мають бути затверджені більшістю голосів, а відповідний протокол проведення співбесіди підписаний членами комісії протягом трьох робочих днів з дати проведення співбесіди.

⁴⁹Згідно із наказом Мініюсту (№ 1520/5 від 15.12.2010) презентаційні навички – це здібність кандидата наводити конкретні приклади надання ним правової допомоги.

Після завершення третього етапу конкурсу, складають список претендентів, котрі отримали прохідний бал, та який протягом двох (2) днів має бути надісланий до ГУЮ. На основі результатів конкурсу ГУЮ зобов'язане протягом тижня ввести прізвища претендентів, які успішно пройшли конкурс, у локальні реєстри адвокатів БВПД. Дані про відібраних кандидатів також направляють в КЦ. Після внесення кандидатів до відповідних реєстрів, Центри БВПД можуть укладати індивідуальні контракти/ договори з відібраними учасниками, які виявили бажання надавати БВПД. Кожен адвокат при цьому приймає рішення, чи надаватиме він БВПД на постійній чи тимчасовій основі.

Схема 19. Проведення конкурсного відбору адвокатів для надання БВПД

Наразі було проведено 6 конкурсів з відбору адвокатів для надання БВПД. Останні два конкурси були спрямовані, в тому числі, і на відбір потенційних адвокатів, які мають спеціалізацію в цивільному та адміністративному праві. Близько 80% усіх кандидатів успішно пройшли конкурси конкурсний відбір. Варто зазначити, що мінімальний прохідний бал для кожного конкурсу стає дедалі більшим від конкурсу до конкурсу. Наприклад, мінімальний прохідний бал для другого конкурсу складав 3,0 бали, для третього – 3,5 бали, а для четвертого та п'ятого конкурсів – 3,6 бали. Мінімальний прохідний бал для шостого конкурсу встановлено на рівні 3,7 бали.

3.4 Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів

КЦ розробляє проекти нормативних актів з питань оплати послуг адвокатів, проводить при цьому відповідні консультації з міністерствами фінансів, соціальної політики та економічного розвитку і торгівлі. Мін'юст подає проекти цих актів на затвердження до Кабінету Міністрів України. Станом на 25 вересня 2014 року процедура оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів регулювалася Постановою Кабінету Міністрів України «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» № 305 від 18 квітня 2012 року. 17 вересня 2014 року прийнято нову Постанову Кабінету Міністрів України «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» (набрала чинності 24 жовтня 2014 року).

Необхідно зазначити, що для всіх звітів, поданих адвокатами після набрання чинності Постановою № 465, питання оплати послуг регулюються Постановою № 465. Далі – коротке порівняння попередньої (№305) та нещодавно прийнятої (№465) постанов.

Загалом існує три групи випадків для оплати послуг, включаючи:

- a) Адміністративне затримання; початковий етап (затримання) кримінального провадження; та окрема процесуальна дія в кримінальному провадженні;
- b) Захист за призначенням на подальших етапах кримінального провадження (досудове розслідування, суд ті інстанції, апеляційний суд); та
- c) Адміністративні і цивільні справи.

Постанова № 305 містить механізми оплати для груп (a) та (b), тоді як нещодавно прийнята Постанова №465 також визначає механізм для групи (c).

Випадки групи (a). У постанові № 305 основа для оплати у випадках групи (a) розрахована на основі кількості годин, витрачених адвокатом у справі, помножена на 2,5% мінімальної заробітної плати (поточна мінімальна заробітна плата складає 1218 гривень). Однак ця формула не бере до уваги складність та інші характеристики окремих справ. Цей метод розрахунку оплати послуг застосовувався до усіх випадків до 2013 року.

Постанова № 465 встановлює іншу формулу розрахунку по кожному типу випадків групи (a), беручи до уваги складність кожного провадження та дії адвоката, паралельно враховуючи додаткові окремі

випадки (адміністративний арешт, провадження щодо застосування, подовження чи скасування медичної допомоги особі; заходи щодо депортації).

Випадки групи (b). Обидві постанови містять однаковий механізм оплати послуг у випадках захисту за призначенням. Основа для оплати така сама – 2,5% мінімальної заробітної плати, помножені на 20 годин (час, який адвокат витрачає на окремі стадії кримінального провадження), а також помножені на три коефіцієнта: стадії кримінального провадження (повнота участі адвоката у процесуальних діях поточної стадії кримінального провадження; наявність або відсутність факту припинення участі адвоката у кримінальному провадженні тощо); складності кримінального провадження (ступінь тяжкості злочину, кількість епізодів, обрання щодо особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою тощо) та особлива складність кримінального провадження (скарги щодо дій та рішень). Кожен із зазначених коефіцієнтів включає низку інших коефіцієнтів.

Формула для розрахунку оплати послуг дозволяє взяти до уваги багато характеристик провадження.

Оплата розраховується для кожної завершеної стадії кримінального провадження.

Постанова № 465 доповнює цей підхід додатковими коефіцієнтами, враховуючи 10 додаткових факторів оплати, які дозволяють суттєво збільшити оплату адвокатів у випадку позитивного результату в роботі адвоката для клієнта, включаючи:

- Відмова у задоволенні клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою
- Заміна або скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою
- Винесення виправдувального вироку в провадженні
- Закриття провадження за реабілітуючих підстав
- Зміна правової кваліфікації злочину з більшої на меншу
- Зменшення кількості епізодів обвинувачення
- Звільнення від відбування покарання з випробуванням
- Призначення найменш суворого з передбачених відповідною статтею чи більш м'якого покарання, ніж передбачено законом
- Призначення мінімального розміру покарання.

Додатково, коефіцієнти зростання будуть використовуватися для розрахунку оплати адвокатів:

- на стадії досудового слідства – у випадках подовження досудового слідства на підставі частини 2 статті 294 Кримінального процесуального кодексу та у випадку, коли рішенням за результатами попереднього судового розгляду прийнято рішення про повернення матеріалів на додаткове розслідування;
- на етапі суду 1-ої інстанції – у випадку особливої тривалості кримінального провадження, коли кількість судових засідань 10 або більше.

Випадки групи (c). Постанова № 465 встановлює механізм оплати по цивільним та адміністративним справам. Підхід базується на використанні при оплаті праці за дії адвоката визначених відсотків мінімальної заробітної плати наступним чином:

- проведення попереднього аналізу справи, збір інформації та документів на будь-якій стадії процесу – 15%;
- підготовка позовної заяви або заяви в порядку окремого провадження (за умови відкриття провадження), зустрічного позову або заперечення проти позову, підготовку апеляційної скарги, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України чи за нововиявленими обставинами (за умови відкриття провадження) або відповідного заперечення – 20%;
- складення іншого документа процесуального характеру – 15%;
- участь у судовому засіданні: на території району видачі доручення адвокату – 10% за кожне засідання; за межами території району видачі доручення адвокату – 20% за кожне засідання; за межами області видачі доручення адвокату – 60% за кожне засідання.

Додатково, для усіх типів справ є спеціальний коефіцієнт за надання правової допомоги клієнтам, які мають інфекційні захворювання.

Відшкодування витрат

Постанова № 305 передбачала відшкодування транспортних витрат (при користуванні громадським транспортом) та пального для власного автомобіля (у випадку, коли громадський транспорт недоступний). Додатково Постанова № 465 передбачає компенсацію витрат на пальне при користуванні власним транспортом у сільській місцевості та відряджень за межі області видачі доручення (добові, готель).

Усі згадані характеристики подані нижче.

Схема 22. Оплата послуг адвокатів: порівняльний аналіз Постанов №305 та № 465

Випадки групи (а): адміністративне затримання; рання стадія (затримання) кримінального провадження; та окрема процесуальна дія у кримінальному провадженні	
№ 305	$R = \text{Кількість годин} \times 0,025 \times 1218$
№ 465	<p>Формули для:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Адміністративного арешту; ▪ Проваджень, щодо застосування, подовження чи скасування медичної допомоги особі; ▪ Дії у випадку депортації додані. $R = (2 \times \text{Кількість візитів} + 2 \times \text{Index1} \times \text{Index2} \times \text{IndexN}) \times 0,025 \times 1218$

Випадки групи (b): захист за призначенням на подальших етапах судового провадження (досудове слідство, суд 1-ої інстанції, апеляційний суд, касаційний суд)

№ 305	$R = 20 \times 0,025 \times 1218 \times \text{Index1} \times \text{Index2} \times \text{Index3}$ <p>Index 1 – коефіцієнт стадії кримінального провадження (повнота участі адвоката у кримінальному провадженні; припинення участі адвоката, тощо);</p> <p>Index 2 – Коефіцієнт складності кримінального провадження (ступінь тяжкості злочину, кількість епізодів, кількість підозрюваних, запобіжні заходи, тощо);</p> <p>Index 3 – Коефіцієнт особливої складності кримінального провадження (скарги щодо дій та рішень)</p>
-------	---

№ 465	$R = 20 \times 0,025 \times 1218 \times \text{Index1} \times \text{Index2} \times \text{Index3} \times \text{Index4}$ <p>Index 1 – нові фактори, які беруться до уваги:</p> <ol style="list-style-type: none"> подовження досудового розслідування; коли рішенням за результатами попереднього судового розгляду прийнято рішення про повернення матеріалів на додаткове розслідування; На етапі суду 1ї інстанції – у випадку особливої тривалості кримінального провадження, коли кількість судових засідань 10 або більше <p>Index 4 враховує 10 додаткових підстав для оплати у разі позитивного результату роботи адвоката для клієнта.</p>
-------	---

**Випадки групи(с):
адміністративні та цивільні справи**

№ 305	Не є предметом регулювання
-------	----------------------------

№ 465	$R = \text{СУМА НАСТУПНИХ}$ <ul style="list-style-type: none"> $0,15 \times 1218$ для кожного аналізу справи, збору інформації $0,2 \times 1218$ для кожної підготовки зустрічного позову чи апеляційної скарги, подання заяви про перегляд справи до Верховного суду України $0,15 \times 1218$ для кожної підготовки іншого процесуального документа <p>Участь в судовому засіданні:</p> <ul style="list-style-type: none"> $0,1 \times 1218$ у межах району видачі доручення адвокату $0,2 \times 1218$ за межами району видачі доручення адвокату $0,6 \times 1218$ за межами області видачі доручення адвокату
-------	--

Відшкодування витрат	
№ 305	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Транспортні витрати (громадський транспорт); ▪ Пальне для власного автомобіля (у випадку недоступності громадського транспорту)
№ 465	<p>Додаткові випадки відшкодування:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Пальне для власного автомобіля у сільській місцевості; ▪ Відрядження за межі території видачі доручення (добові, готель)

Оплата розраховується та проводиться на щомісячній основі для кожної завершеної стадії кримінального провадження. КЦ нещодавно запровадив прозору політику щотижневого оприлюднення на сайтах центрів БВПД інформації щодо оплати праці кожного адвоката, який надає БВПД.

3.5 Система управління якістю надання БВПД. Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі

КЦ планує впровадження системи внутрішнього моніторингу якості надання БВПД. Нещодавно робоча група адвокатів розробила *Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі*. Стандарти якості у кримінальному процесі було затверджено Міністерством юстиції на початку 2014 року⁵⁰, і вони набрали чинності з 1 липня 2014 року. До того проект Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі було схвалено Радою адвокатів України (згідно з *Меморандумом про співпрацю між НААУ та Міністерством юстиції*)⁵¹. Меморандум також передбачає, що обидві сторони співпрацюватимуть в майбутньому під час розробки стандартів якості надання БВПД в цивільних та адміністративних справах.

Метою Стандартів якості є забезпечення своєчасного надання вторинної правової допомоги; надання методичної підтримки для адвокатів та для підвищення їх професійного рівня; і, крім того, для забезпечення максимально ефективного використання державних коштів. Стандарти містять перелік дій, які адвокат повинен виконувати на кожному етапі кримінального провадження. Цей список є обов'язковим для адвокатів, що надають БВПД. Для всіх інших адвокатів ці стандарти мають рекомендований характер. Стандарти мають розпорядчий характер і містять посилання на відповідні джерела права (зокрема прецедентного права ЄСПЛ) та інші нормативно-правові акти⁵². КЦ заохочує адвокатів надавати свої рекомендації щодо поліпшення стандартів якості.

Центри БВПД зобов'язані проводити моніторинг якості надання послуг адвокатами. Для цього в центрах БВПД було нещодавно створено відділи забезпечення якості. Було введено посади менеджерів з питань якості задля виконання завдань відділів забезпечення якості, і на даний час всі центри БВПД укомплектували ці посади. Менеджери з якості мають подвійну звітність – відповідному директорові центру БВПД, а також КЦ. Менеджер з якості відповідає за аналіз форм моніторингу, які заповнюють адвокати БВПД, та за надання методичних рекомендацій адвокатам, залученим до надання БВПД, за необхідності.

Менеджерів з якості було відібрано зі спільноти адвокатів, більшість з яких надавали правову допомогу в рамках систему БВПД. Задля уникнення конфлікту інтересів ці адвокати, які брали участь у наданні БВПД і стали менеджерами з якості, зобов'язані припинити свою діяльність з надання безоплатної правової допомоги, але мають право продовжувати свою приватну адвокатську практику.

---

⁵⁰Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» (№ 368/5 від 25.02.2014)

⁵¹Рішення № 267 Ради адвокатів України (від 17.12. 2013 р.)

⁵² Джерела права включають Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Кримінальний Процесуальний Кодекс України, Закон України «Про безоплатну правову допомогу», Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», рішення ЄСПЛ.

Функціональні обов'язки менеджерів⁵³ з якості включають:

- просування стандартів якості, надання аргументації / роз'яснення адвокатам, які надають БВПД, щодо того, яку користь принесе їх роботі дотримання стандартів якості;
- розгляд звітної документації, наданої адвокатами, які надають БВПД;
- моніторинг дотримання адвокатами стандартів якості при аналізі заповнених форм моніторингу;
- використання інших інструментів моніторингу, як-от співбесіди з адвокатами та іншими особами; спостереження за діяльністю адвокатів під час судових засідань; вибіркова перевірка відповідності стандартам якості у порівнянні із заповненими формами моніторингу в окремих кримінальних провадженнях;
- сприяння обміну досвідом, узагальнення та поширення передового досвіду серед адвокатів, а також надання консультаційної та методичної підтримки;
- оцінка потреб адвокатів у навчанні та розробка пропозицій щодо змісту тренінгів й інших навчальних заходів, у тому числі каскадних тренінгів;
- аналіз навантаження адвокатів у наданні правової допомоги, справедливого розподілу навантаження та надання рекомендацій з розподілу доручень / справ серед адвокатів відповідно до їхнього досвіду роботи у відповідності зі стандартами, спеціалізацією, тощо;
- надання рекомендацій щодо підписання, подовження або припинення контрактів та договорів з адвокатами щодо надання БВПД;
- збір та систематизація (узагальнення) даних про ефективність діяльності адвокатів, які надають БВПД (пункт 5 форми моніторингу), а також збір статистичних даних;
- збір успішних історій про надання адвокатами БВПД (підготовка відповідних інформаційних матеріалів), для розміщення на сайтах центрів БВПД, у засобах масової інформації, тощо;
- розгляд скарг на якість надання БВПД (щодо дотримання або недотримання адвокатами встановлених стандартів якості);
- складання запитів (заяв) до комісій з оцінювання якості (комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги, які формуються радами адвокатів відповідного регіону), і
- аналіз висновків комісії з оцінки якості та надання рекомендацій директору центру БВПД, на підставі результатів такого аналізу.

КЦ у співпраці з іншими зацікавленими сторонами працює над впровадженням нової системи управління якістю. Концепцію системи управління якістю надання БВПД, було розроблено КЦ, УФПД і МФВ у травні 2014 року. Ця Концепція визначає план дій на 2014 рік. Дорожню карту щодо впровадження стандартів якості надання БВПД в кримінальних провадженнях було розроблено КЦ для менеджерів з якості у червні 2014 року.

---

⁵³Функціональні обов'язки МЯ описані в «Дорожній карті з упровадження стандартів якості БВПД у кримінальному провадженні».

Основні етапи розвитку системи управління якістю надання БПД:

- Схвалення стандартів якості Рішенням Ради адвокатів України (рішення № 267 від 17 грудня 2013 р.) та затвердження Мініюстом (наказом № 386/5 від 25 лютого 2014 р.).
- запровадження нової організаційної структури у центрах БВПД – з 1 березня 2014 року було створено відділ забезпечення якості (та запроваджено посаду менеджера якості). КЦ розробив Посадову інструкцію для МЯ (з встановленням кваліфікаційних вимог), яку було затверджено наказом КЦ № 2 від 14 березня 2014 р.
- Відбір адвокатів на посаду менеджера з якості (аналіз поданих заяв, інтерв'ю з потенційними кандидатами), надання рекомендацій центрам БВПД по призначенню менеджера з якості (з квітня по травень 2014 р.). Більшість менеджерів з якості почали виконувати свої обов'язки з червня 2014, а процес добору завершився до 1 вересня 2014.
- Розробка форм моніторингу (за підтримки МФВ та УФПД) відбулася в квітні 2014.
- Розробка центрами БВПД, МФВ та УФПД *Концепції системи управління якістю надання БВПД* у травні 2014 року. Створено робочу групу з моніторингу якості надання БВПД (Наказ КЦ №26 від 26 червня 2014) за участю представників КЦ, МФВ, УФПД і окремих директорів центрів БВПД.
- Публікація Стандартів якості. Розробка та публікація стандартів для адвокатів у форматі нотатника для відстеження практичних аспектів застосування стандартів якості (травень - червень 2014 року).
- Розробка і проведення першого установчого семінару-тренінгу для менеджерів з якості, який пройшов з 7 по 10 червня 2014, організованого КЦ у співпраці з МФВ і УФПД. На цьому тренінгу організатори прагнули створити спільне бачення реалізації стандартів якості, спланувати діяльність на 2014 рік, розробити інструменти моніторингу стандартів, а також розробити спільні підходи до проведення кущових семінарів в регіонах.
- Розробка КЦ *Дорожньої карти щодо впровадження стандартів якості надання БВПД в кримінальних провадженнях* на основі матеріалів, отриманих з установчого семінару-тренінгу. Цей документ було поширено через офіційне листування КЦ до директорів і менеджерів з якості центрів БВПД. Крім того, його було розповсюджено у групі LAQMus⁵⁴ у Facebook.
- Проведення кущових семінарів щодо впровадження стандартів якості на місцевому рівні. З 31 липня 2014 р. було проведено 77 семінарів для 1200 адвокатів.
- Моніторинг діяльності адвокатів БВПД щодо відповідності їхньої діяльності стандартам якості (серпень - вересень 2014 р.).

Ключовими завданнями менеджерів якості на другу половину 2014 року, як це викладено в *Дорожній карті*, є:

- Побудова відносин довіри і співпраці з адвокатами, котрі надають БВПД;
- Просування стандартів якості (відповідності діяльності стандартам якості); моніторинг впровадження стандартів якості, тренінги для адвокатів БВПД щодо застосування стандартів якості та заповнення форм моніторингу).

---

⁵⁴LAQMus – група у Facebook «Менеджери з якості надання БПД». Група створив КЦ як механізм обміну інформацією між менеджерами з якості.

- Розробка та впровадження інструментів моніторингу стандартів якості.
- Активна участь у розробці плану розвитку системи управління якістю надання БВПД у 2015 році.

3.6 Комплексна інформаційно-аналітична система (КІАС)

Комплексна інформаційно-аналітична система забезпечення надання безоплатної правової допомоги (КІАС) є тим інструментом, що має полегшити роботу та управління системою БПД, служить основою для всіх ключових процесів і процедур, у тому числі направлення «запитів» на надання БВПД від уповноважених органів, управління людськими ресурсами (у тому числі укладання контрактів з адвокатами), моніторингу та розподілу справ і робочого навантаження між адвокатами та компенсації їхніх витрат тощо. Належне функціонування КІАС дозволить досягти прозорості та підзвітності у роботі системи БВПД, допомагатиме здійснювати контроль за якістю надання допомоги і загальний нагляд з боку КЦ, а також своєчасну і всебічну публічну звітність.

Необхідність у комплексній інформаційно-аналітичній системі забезпечення надання безоплатної правової допомоги було визначено у Державній цільовій програмі на 2013-2017 роки: «Комплексна інформаційно-аналітична система, що матиме елементи електронного інтелекту, дасть змогу об'єднати центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги в єдину мережу, забезпечить автоматизацію процесів організації надання безоплатної правової допомоги, оперативний обмін інформацією між суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги, органами, уповноваженими здійснювати затримання, арешт чи взяття під варту осіб, судами, головними управліннями юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі, узагальнення та візуалізацію статистичної інформації з можливістю її оперативного оброблення і проведення аналізу». Крім того, система повинна підтримувати розробку і ведення персоналізованих баз даних користувачів БВПД, реєстрів працівників центрів і адвокатів, які надають БВПД, та розвиток баз даних для забезпечення правової допомоги в адміністративних і цивільних справах, кримінальних провадженнях.

Повністю розроблена система КІАС (інформаційно-аналітична система забезпечення надання безоплатної правової допомоги) повинна автоматизувати більшість процесів і процедур в рамках системи правової допомоги, забезпечити ефективну співпрацю між зацікавленими сторонами, задіяними в наданні правової допомоги, а також слугувати основним інструментом для полегшення ефективного та сталого управління та експлуатації системи БПД.

Потреба у КІАСі ґрунтується на таких базових умовах та факторах:

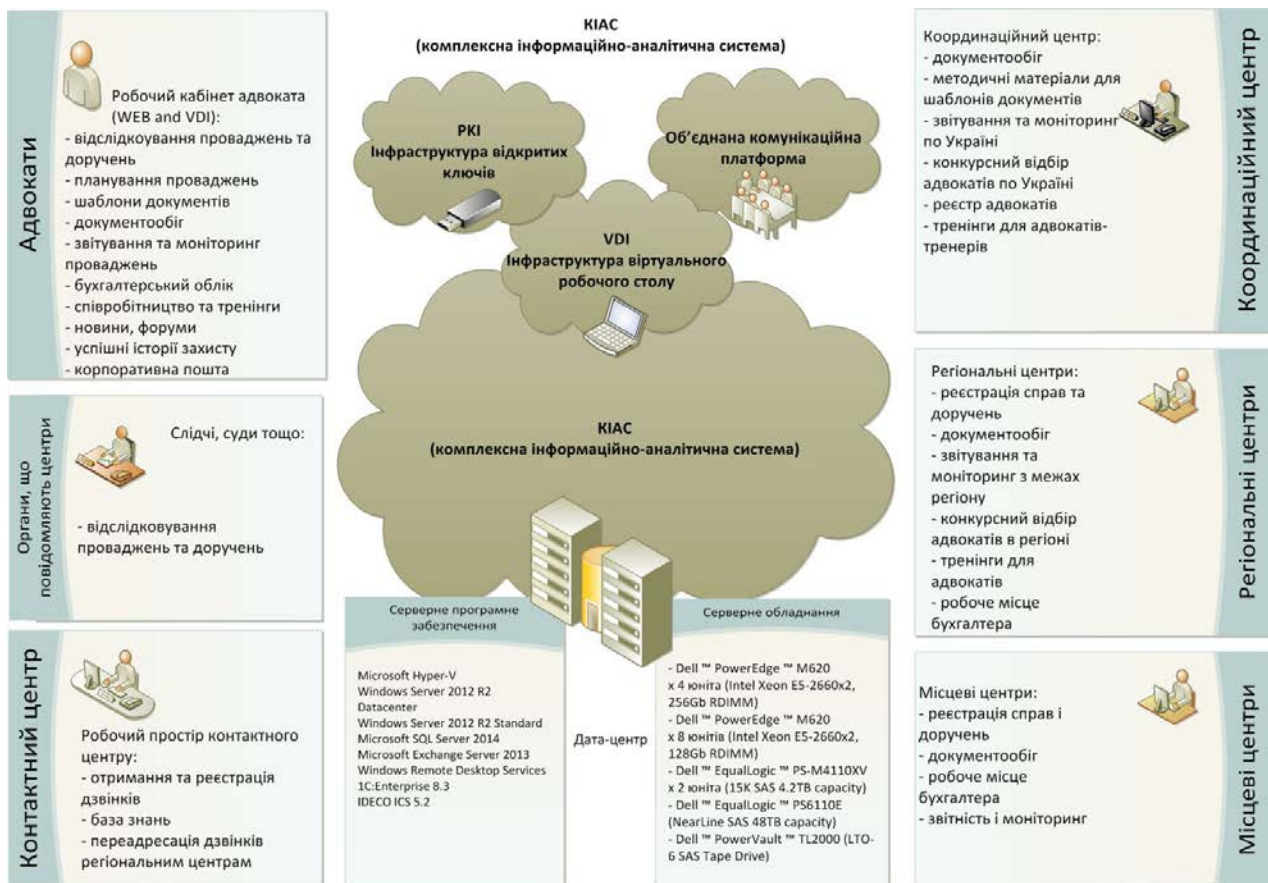
- Значна кількість зацікавлених сторін: КЦ, 27 регіональних центрів БВПД (і близько 105 міжрайонних центрів, які мають бути утворені), близько 4000 адвокатів у реєстрах БВПД, правоохоронні органи (міліція, органи досудового слідства, прокуратура), суди, тощо, чия діяльність має координуватися у найефективніший спосіб для забезпечення оперативного надання правової допомоги;
- Короткі процесуальні строки для надання правової допомоги (тобто співробітники органів, уповноважених здійснювати затримання, зобов'язані негайно після фактичного затримання повідомити центри БВПД про факт затримання; центри БВПД зобов'язані призначити адвоката

протягом однієї години після реєстрації повідомлення про затримання; призначений адвокат повинен прибути до затриманого протягом однієї години тощо);

- Значний обсяг документів і телефонних дзвінків має обробляти система правової допомоги (наприклад, у 2013 році було опрацьовано понад 44 тис. процесуальних документів і близько 80 тис. вхідних телефонних дзвінків, видано біля 77 тис. доручень адвокатам. За прогнозами ці цифри будуть значно зростати із розширенням системи надання правової допомоги на цивільні та адміністративні справи);
- Велика територія надання послуг (правова допомога повинна бути надана у будь-якому населеному пункті країни та у будь-який час. Необхідно враховувати такі фактори як різні умови, наявність адвокатів по областях, в тому числі і по районах, в деяких випадках відстані до центру БВПД сягають до 200 км, куди адвокати мають доїжджати для звітування);
- Необхідність відображення в режимі реального часу всіх типів запитуваної статистичної інформації про функціонування системи правової допомоги з метою сприяння оперативному прийняттю управлінських рішень.

Концепцію KIAC / LAIAS показано на вставці нижче.

Вставка 23. Концепція комплексної інформаційно-аналітичної системи (KIAC)

У 2012 році на розвиток КІАС було витрачено з державного бюджету 3,8 млн. грн. для забезпечення його мінімальної функціональності, необхідної для запуску системи правової допомоги. Це початкове фінансування дозволило запустити КІАС з 1 січня 2013 одночасно з впровадженням системи правової допомоги в цілому, включаючи такі елементи:

- мережа 165 автоматизованих робочих місць (настільних / портативних комп'ютерів, 30 в КЦ і 135 в регіональних центрах БВПД (5 в кожному центрі));
- мережа VoIP голосового зв'язку по IP-протоколу (двопроцесорний сервер VoIP з обмеженою функціональністю, 165 телефонних систем і додаткове програмне забезпечення);
- базове спеціальне програмне забезпечення (для підтримки реєстрації повідомлень, видачі і контролю за дорученнями, реєстрів адвокатів, які надають правову допомогу, пов'язаних баз даних) і веб-інтерфейс управляється двопроцесорним сервером.

На 2013 рік було заплановано, що буде розроблено такі компоненти КІАС / LAIA (з початковим бюджетом 15 700 тисяч гривень):

- створення дата-центру для забезпечення централізованої обробки і збереження даних за допомогою апаратних засобів і технологій дублювання даних;
- створення гібридної мережевої системи телефонії, що охоплює всі регіональні центри БВПД;
- модернізація мереж передачі даних;
- створення 135 додаткових автоматизованих робочих місць (5 в кожному центрі);
- впровадження системи ідентифікації та технології eToken;
- розробка та впровадження спеціальних програмних модулів: «робоче місце адвоката»; аналітичний модуль для обробки, аналізу та візуалізації даних; перший етап системи електронного документообігу; модернізація веб-інтерфейсу; модуль авторизації і адміністрування.

Через обмежені фінансові ресурси (лише 656,1 тис. грн. було отримано з державного бюджету в 2013 році, заборгованість у 2541,1 тис. грн. було погашено у 2014 році) було закуплено лише 12 високопродуктивних блейд-серверів, необхідних для відмовостійкого центру обробки даних. Ці сервери не було підключено до КІАС. У 2014 році не було отримано нових ресурсів з державного бюджету для впровадження КІАС. Враховуючи теперішню складну фінансову ситуацію в Україні, заплановані інвестиції в систему були припинені через загальне скорочення бюджетних призначень центральним органам виконавчої влади. Залишається значна потреба в інвестиціях у технічну експертизу для розробки програмного забезпечення, а також деяких інвестицій в апаратні засоби для підключення обладнання, раніше придбаного КЦ, як було зазначено вище.

Розвиток системи з надання правової допомоги Україні залежить від інноваційного та ефективного використання сучасних інформаційних технологій для підтримки надання безоплатної правової допомоги. Відсутність фінансових ресурсів для поточного розвитку КІАС на сьогодні зумовлює такі складнощі та обмеження:

- Проблеми, пов'язані з обробкою дедалі більшого числа документації всіх типів та іншої вхідної та вихідної інформації в рамках всієї системи;

- Нестабільність устаткування для забезпечення основного функціоналу КІАС, яка може призвести до втрати раніше збереженої інформації в поточних базах даних, а також до порушень у функціонуванні мережі;
- Недостатній доступ до своєчасної інформації для обґрунтування управлінських рішень;
- Значний час витрачається на звітність тощо.

В цілому, є ризик того, що нестача фінансових ресурсів для поточного розвитку КІАС може негативно позначитися на сталій та ефективній роботі та розвитку системи правової допомоги в Україні.

3.7 Внутрішня система моніторингу за наданням правової допомоги

КЦ впровадив деякі елементи системи внутрішнього моніторингу, включаючи регулярний збір даних і публікації у відкритому доступі на сайті КЦ кварталних і річних інформаційних довідок. Крім того, з вересня 2014 року КЦ і центри БВПД почали збирати і публікувати на своїх веб-сайтах інформацію про оплату праці кожного адвоката по кожному регіону (області), у тому числі оплату послуг та відшкодування витрат за кожним дорученням, яке вони отримали від відповідного центру БВПД.

Центри БВПД збирають і передають дані в КЦ на щоденній, щомісячній, щоквартальній і щорічній основі. Станом на вересень 2014 року дані регулярно збирають відповідно до близько 300 показників. Однак, можливості та практика аналізу та використання інформації є обмеженими. Також ще не розроблено порядок перевірки даних.

Наприкінці 2013 року були введено нові статистичні показники і розроблено нові статистичні форми. Консультації з центрами БВПД щодо ефективності збору даних не було проведено, як і не було проведено навчання співробітників відповідних центрів БВПД щодо того, як збирати / зводити разом дані або як звітувати.

24. Список статистичних показників, по яких наразі збирається інформація і готуються звіти

Показники доступу
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кількість затриманих осіб (щомісяця) ▪ Кількість доручень для надання допомоги особам, до яких застосовано адміністративне затримання (щоденно/щомісяця) ▪ Кількість доручень для надання особам захисту за призначення (щоденно/щомісяця) ▪ Кількість доручень для участі адвокатів у окремих процесуальних діях (щоденно/щомісяця)
Показники якості
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Результативність адвокатів (щомісяця/щоквартально) ▪ Відмови від адвоката-захисника (щомісяця)
Показники системи
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Людські ресурси системи БПД за статтю і віком (щоквартально) ▪ Клієнти БПД за статтю і віком (щомісяця/щорічно) ▪ Фінансові питання щодо оплати послуг адвокатам (щомісяця/щоквартально) ▪ Заходи з партнерами/комунікативні (щомісяця)

Процес збору даних відрізняється по центрах, а статистику часто збирають вручну. Для автоматизації процесів збору даних КЦ у 2012 році запустив комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення надання безоплатної правової допомоги (КІАС), яка наразі працює з обмеженими функціональними можливостями.⁵⁵ (наприклад, чергові вводять дані системи в двох примірниках – як у паперових журналах реєстрації, так і в КІАС). Існує нагальна необхідність підвищення потужності КІАС до рівня повноцінної електронної системи управління інформацією, яка б для уможливила збір в режимі реального часу, збереження, узагальнення статистичних даних та їх використання при звітуванні.

3.8 Незалежний зовнішній моніторинг системи правової допомоги

Необхідним є незалежний (громадський) зовнішній моніторинг системи БПД. У 2014 році було утворено Відкриту громадську платформу розвитку української системи безоплатної правової допомоги (Громадська платформа). Громадська платформа об'єднала широке коло представників неурядових організацій, включаючи Центр політико-правових реформ (ЦППР), ініціативу «Євромайдан-SOS», Міжнародний Фонд «Відродження», Українську Гельсінську спілку з прав людини, Українську фундацію правової допомоги, проект ПРООН «Без кордонів» та незалежних адвокатів. Однією з цілей Громадської платформи є громадський контроль за функціонуванням системи безоплатної правової допомоги. Громадська платформа є на початковому етапі функціонування.

Перший незалежний аналіз функціонування системи БВПД було здійснено у 2013 році низкою НУО (УФПД, УГСПЛ та ЦППР) за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та частковому фінансуванні MATRA. Звіт було опубліковано наприкінці вересня 2014 року. Оцінювання передбачало експертний аналіз відповідного законодавства та опитування різних зацікавлених сторін, у тому числі: опитування щодо рівня поінформованості громадськості про право на БПД, проведене у 5 областях; фокус-групи з адвокатами, залученими до надання БВПД; інтерв'ю з приватними адвокатами (що не залучені до надання БВПД); інтерв'ю зі слідчими та черговими у відділках міліції, прокурорами і суддями; пілотування інтерв'ю з клієнтами системи БВПД. Також між адвокатами системи було проведено пілот консультацій та оцінювання колегами (peer review). Експерти УФПД та ЦППР розробили звіт за результатами дослідження та аналізу і представили його на розгляд Громадської платформи. З урахуванням отриманих коментарів було розроблено фінальний звіт, який включає низку рекомендацій щодо покращення доступу до системи, якості надання БВПД та вдосконалення управління системою БВПД. Під час зустрічі Громадської платформи було обговорено перспективи повторного проведення подібних опитувань за кілька років (враховуючи масштаб дослідження, необхідні ресурси та час для впровадження рекомендацій). Водночас, було зазначено, що у 2014 році варто зробити звіт-огляд функціонування системи БВПД з урахуванням найважливіших показників системи БВПД та відслідковування змін у порівнянні з аналізом 2013 року.

Існують також й інші дотичні звіти, які мають значення для системи безоплатної правової допомоги, наприклад моніторинговий звіт ЦППР щодо реалізації Кримінального процесуального кодексу України,

---

⁵⁵Обмежені функціональні можливості КІАС змусили деякі центри БВПД використовувати свої власні інструменти для збору даних, які не стандартизовані по всій системі, а також мають обмежені можливості.

звіт Ради Європи щодо подій на Майдані, звіт ООН щодо прав людини в Україні, звіти Омбудсмана (НПМ), тощо.

У 2014 році МФ «Відродження» підтримує дослідження «Процесуальні гарантії для підозрюваних осіб» щодо захисту прав підозрюваних (також проведене у Грузії та Молдові), яке буде включати аналіз дотримання права на інформацію, доступ до адвоката та безоплатної правової допомоги; право зберігати мовчання та допит; медичну допомогу та захист підозрюваних з числа вразливих груп. Це дослідження буде включати кабінетний аналіз доступної інформації та законодавства, спостереження у відділках міліції (у 5 областях/містах) та інтерв'ю. Кілька адвокатів, які надають БВПД, залучені до проведення цього аналізу.

В рамках Програми реформи судочинства (проект «Справедливе правосуддя», фінансований АМР США), також відбувається моніторинг судових засідань протягом вересня-грудня 2014 року. Заплановано, що 20 моніторів в судах оцінять процедури, та у січні 2015 року буде підготовлено відповідний звіт.

4.0 СПРОМОЖНІСТЬ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ДО КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМУВАННЯ

4.1. Законодавча база

Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги на 2013-2017 рр. визначає інформаційно-роз'яснювальну кампанію, орієнтовану як на тих, хто має право на отримання безоплатної правової допомоги, адвокатів, органи, уповноважені здійснювати затримання, арешт або взяття під варту, органи місцевого самоврядування та НУО, так і на досягнення її основних цілей.

Державна програма визначає завдання інформаційно-роз'яснювальної кампанії, такі як:

- підвищення рівня поінформованості суб'єктів права на безоплатну правову допомогу, адвокатів, органів, уповноважених здійснювати затримання, арешт чи взяття під варту осіб, органів місцевого самоврядування та НУО щодо відповідних прав та обов'язків;
- інформування зазначених суб'єктів про загальні засади формування та функціонування системи безоплатної правової допомоги;
- проведення тренінгів для представників НУО, що працюють із суб'єктами права на безоплатну правову допомогу, видання книг та брошур з питань безоплатної правової допомоги, тощо.

Пропоновані заходи щодо виконання цих завдань включають видання та розповсюдження широкого набору інформаційних матеріалів (брошури, листівки, наклейки з номером телефонної гарячої лінії надання безоплатної правової допомоги, плакати тощо); проведення тренінгів для волонтерів та НУО; організація круглих столів на регіональному рівні для обговорення найактуальніших питань розвитку БПД, встановлення інформаційних кіосків з інформацією про надання БПД тощо.

Згідно із законодавством, КЦ має повноваження щодо заснування друкованих засобів масової інформації, видання та розповсюдження книг та інших друкованих матеріалів; виробництва та розповсюдження соціальної реклами, відео та аудіо продукції.

Проектна вартість розробки та проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії, як це зазначено у Державній програмі, становить близько 151,5 млн. грн. (у тому числі з державного бюджету – 139,1 млн. грн. і з інших джерел – 12,4 млн. грн.), у тому числі 58,1 млн. грн. на 2013-2014 рр. Тим не менш, за 18 місяців роботи системи БПД (тобто з січня 2013 р. по червень 2014 р.) коштів з державного бюджету для інформаційно-роз'яснювальної кампанії системи БПД не надходило. Всі кошти, отримані за цей період (близько 1 млн. грн., або 2% від загальної суми, зазначеної в Державній програмі), було отримано через донорську допомогу.

4.2 Брендинг / візуалізація

Одним із перших кроків у проведенні інформаційно-роз'яснювальної кампанії було розроблення логотипу, який був би впізнаваний і застосовувався б у всіх інформаційних та рекламних матеріалах. На початку 2013 р. було розроблено і затверджено логотип і його кольорову гаму. Логотип символізує дві особливості системи правової допомоги: 1) судове провадження з обвинувачем і захисником на протилежних сторонах, і 2) руки адвоката, який захищає свого клієнта. Внутрішній простір логотипу асоціюється з хрестом, що символізує допомогу.

На сьогодні цей логотип широко використовується у всіх інформаційних матеріалах КЦ і центрів БВПД як офіційний логотип цих установ.

Малюнок20. Офіційний логотип і кольорова гама системи БПД (українською, англійською та російською)

4.3 Заходи з інформування громадськості

Огляд системи безоплатної правової допомоги засвідчив, що в той час як було використано безліч комунікаційних засобів задля впровадження системи безоплатної правової допомоги, це все здійснювалось на ситуативній основі і без комплексної інформаційної стратегії. Заходи, які було проведено до теперішнього часу, були насамперед зосереджені на безоплатній вторинній правовій допомозі у кримінальних провадженнях, в той час як безоплатній первинній правовій допомозі, було приділено набагато менше уваги.

Засоби масової інформації

В той час як система безоплатної правової допомоги в Україні офіційно почала свою роботу з 1 січня 2013 р., перші згадування про систему почали з'являтися в українських ЗМІ на початку 2012 року. Оскільки на той час модель безоплатної правової допомоги в Україні була ще дуже новою і не повністю сформованою, інформація про неї дуже часто була фрагментованою⁵⁶.

На початку роботи системи керівництво КЦ мало декілька телевізійних виступів на національному та регіональних телеканалах задля пояснення цілей та переваг системи правової допомоги в Україні⁵⁷. Ці інтерв'ю та телетрансляції, було визнано швидким та зручним каналом передачі ключових повідомлень про нову систему БПД для широких верств населення України. На сьогодні, директори центрів БВПД досить часто використовують місцеве телебачення для розповсюдження інформації. Національні телеканали (загальної тематики) використовуються значно рідше.

В середині 2013 року в рамках проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Справедливе правосуддя» було виготовлено два відео ролики про реальні історії людини, яка померла в ув'язненні, і людини, яка помилково відбувала покарання у в'язниці. Обидва відео мали на меті підкреслити потребу у безоплатній правовій допомозі і заохотити тих, хто потребує захисника, дзвонити на номер гарячої лінії правової допомоги. Ці відео транслювали на державних і регіональних телеканалах на безоплатній основі близько 53 тис. разів з серпня 2013 р. по червень 2014 р.

Відповідно до рекомендацій Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення, відеоролики про право на захист, фінансований державою, мають транслюватися в телевізійних програмах, вироблених за участю та / або за дорученням Міністерства внутрішніх справ.

---

⁵⁶За інформацією на сайті КЦ починаючи з 2012 року було понад 36 публікацій у центральних та місцевих друкованих засобах масової інформації, пов'язаної з питаннями правової допомоги.

⁵⁷За даними сайту КЦ, починаючи з 2012 року, загалом було щонайменше 24 телевізійних виступи посадових осіб КЦ на національному рівні та 5 – на рівні м. Києва; Крім того було більше 30 телевізійних виступів посадових осіб КЦ та центрів БВПД на місцевому рівні.

Інтернет і соціальні медіа

Інтернет – це важливе джерело інформації про систему БПД в Україні. Докладну інформацію про систему БПД та інструкції про те, як отримати доступ до послуг правової допомоги, можна знайти як на офіційних сайтах Міністерства юстиції, Головних управлінь юстиції в регіонах, так і на веб-ресурсах організацій громадянського суспільства / НУО тощо. Деякі он-лайн медіа, такі як журнал «Закон і Бізнес» (<http://zib.com.ua/>), регулярно публікують актуальну інформацію про систему БПД. Одне з найбільш повних он-лайн джерел інформації про систему БПД в Україні – це офіційний сайт КЦ. З моменту свого запуску в 2012 році сайт продовжує розширювати обсяг і тематику інформації, доступної для широкої публіки. Наразі сайт містить не тільки вичерпну інформацію про систему правової допомоги, у тому числі інструкції про те, як отримати доступ до БПД, та оновлення про останні події у сфері надання БПД, але і безліч архівних матеріалів, таких як публікації по темі БПД, аудіовізуальні матеріали по БПД тощо.⁵⁸ Сайт доступний українською та англійською мовами; хоча зміст англійської версії сайту на даний момент дуже обмежений через відсутність ресурсів, доступних для її підтримки.

З метою забезпечення потреб місцевих громад в Україні у отриманні інформації про надання БПД, центри БВПД по всій країні у серпні 2014 почали створювати свої власні веб-сайти. Веб-сайти центрів наразі перебувають на початковому етапі створення, але передбачається, що всі вони матимуть спільний інтерфейс. Зміст інформації для веб-сайтів центрів БВПД буде затверджуватись уповноваженими на це директорами центрів БВПД під загальним керівництвом відповідних представників КЦ.

З лютого 2012 року КЦ веде сторінку на Facebook⁵⁹, яку активно підтримують працівники КЦ, вона містить останню актуальну інформацію про заходи щодо безоплатної правової допомоги в Україні. Є також кілька груп Facebook, пов'язаних із системою правової допомоги. Однією з них є значна група адвокатів, що надають безоплатну правову допомогу; у Facebook також створено групи для мережі адвокатів-тренерів, менеджерів з якості БПД та директорів центрів БВПД.

У лютому 2013 року КЦ запустив канал на YouTube⁶⁰, який містить кілька рекламних роликів про доступ до правосуддя в Україні. З липня 2013 року КЦ став доступний в колах Google+.⁶¹

Однак, важливо зазначити, що в той час, як популярність Інтернету в Україні зростає в геометричній прогресії, його доступність по всій країні, особливо серед найбільш уразливих груп населення України, є досить обмеженою. Таким чином, Інтернет має скоріше розглядатися як вторинної засіб комунікації в рамках стратегії інформування громадськості щодо системи БПД.

---

⁵⁸<http://legalaid.gov.ua/ua/mediafiles>

⁵⁹<https://www.facebook.com/Centre.4.Legal.Aid>

⁶⁰<https://www.youtube.com/channel/UClkNqoTCpHGTovo6GyXxWSw>

⁶¹<https://plus.google.com/113492411826641418250/posts>

Друковані матеріали

У 2013 році за методичної та фінансової підтримки проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Справедливе правосуддя» та УФПД було проведено інформаційну кампанію щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальних провадженнях. Ця кампанія була, насамперед, орієнтована на виробництво і розповсюдження друкованих матеріалів (буклетів, плакатів і наклейок).

Теми і наклади буклетів були такими:

- *Затримання за підозрою у вчиненні злочину* (39000 примірників);
- *Види запобіжних заходів у кримінальному процесі* (39000 примірників);
- *Угода про примирення / визнання винуватості та її наслідки* (39000 примірників);
- *Право на безоплатну правову допомогу в кримінальному процесі* (90000 примірників з додатковими 72000 копій, надрукованими за підтримки Української Гельсінської спілки з прав людини)

Крім того, було надруковано близько 3500 плакатів з інформацією про БВПД і номером телефонної гарячої лінії безоплатної правової допомоги, та 60 000 наклейок з основною інформацією про БВПД. Окремим накладом було надруковано 20000 рекламних плакатів за фінансової підтримки Посольства Франції в Україні.

Буклети розповсюджували центри БВПД, офіси правозахисних організацій та НУО, нотаріальні контори, офіси приватних адвокатів та адвокати, що надають БВПД на постійній основі. Плакати та наклейки були доступними у відділках міліції, кабінетах слідчих, ізоляторах тимчасового утримання, і на транспортних засобах пенітенціарних установ. Значну кількість плакатів, буклетів і наклейок було поширено серед протестувальників під час подій на Майдані.

Дані свідчать, що з боку органів, уповноважених здійснювати затримання, відбувається суттєвий опір розповсюдженню рекламних матеріалів та інформуванню затриманих про їх право на БПД, як це передбачено законодавством.

У звіті, щодо розповсюдження брошур, плакатів і наклейок Українською фундацією правової допомоги, Агентство США з міжнародного розвитку оцінило потребу вдрукованих матеріалах, що є щонайменше у десять разів більшою, ніж кількість примірників, яку було надруковано та розповсюджено.

Події Майдану

Події Майдану (листопад 2013 – лютий 2014) виявилися важливим випробуванням для функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні, а також дали унікальну можливість для підвищення обізнаності громадськості та розбудови довіри громадян до системи БПД. Під час подій Майдану відбувалися найбільші порушення прав учасників масових акцій протесту в Україні за останні роки: численні порушення прав людини, жорстоке поводження із затриманими особами, бездіяльність органів влади і політично вмотивовані рішення прокурорів і суддів, тощо. Відповідно до звіту Комісара Ради Європи з прав людини «нещодавні події привернули пильну увагу до питань охорони громадського порядку під час демонстрацій і дотримання прав людини українською міліцією, зокрема мали місце численні серйозні звинувачення у зловживанні силою проти демонстрантів і очевидну відсутність відповідальності за такі порушення».⁶²

У той час як роль адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, в тих умовах була вкрай важливою, громадськість часто ставила під сумнів те, чи можуть адвокати, які працюють у системі з надання правової допомоги, яку фінансує держава, насправді діяти в інтересах своїх клієнтів. З метою обговорення цього питання, активісти Майдану організували прес-конференцію, де родичі затриманих осіб, які отримали правову допомогу від адвокатів БВПД, розповіли про свій досвід співпраці з адвокатами системи БПД. Це стало переломним моментом у ставленні громадськості до державної системи безоплатної правової допомоги.

Нещодавно (у серпні 2014 р.), адвокати Запорізького обласного центру БВПД надали правову допомогу (захист) солдатам, які, за даними ЗМІ, були змушені перетнути кордон з Росією (щоб не потрапити в полон до терористів в зоні проведення антитерористичної операції). Адвокатам вдалося змінити запобіжний захід у вигляді взяття під варту, що його вимагав прокурор. У результаті 16 солдатів було звільнено з-під варти на підставі їх особистого зобов'язання.

Таким чином, система продемонструвала свою політичну нейтральність, високий рівень професіоналізму і спроможності вчасно надавати послуги для всіх ув'язнених і забезпечувати правовий захист у належному порядку.⁶³

---

⁶²Доповідь Нільса Мужнієкса, Комісара з прав людини Ради Європи (за результатами його візиту в Україну в період з 4 по 10 лютого 2014)

⁶³Незважаючи на численні випадки не інформування з боку правоохоронних органів або несвоєчасного інформування про випадки затримання осіб, центри БВПД отримали повідомлення про затримання 389 осіб і надали адвокатів БВПД. Після прибуття на місце адвоката центрів БВПД, 112 осіб (29% від загального числа затриманих) відмовилися від послуг адвокатів системи БПД. Правова допомога була надана 277 затриманим протестувальникам Майдану.

4.4 Комунікація із ключовими зацікавленими сторонами у системі БПД

У системі БПД існує багато внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін, що відіграють різні ролі та мають різні функції. Є багато прикладів, які свідчать про те, що хоча система БПД функціонує протягом майже двох років, деякі зацікавлені сторони як і раніше не знають (або не сприймають) про свої відповідні ролі та обов'язки стосовно системи БПД.

У ході опитування адвокатів, які надають БВПД, проведеного Координаційним центром у травні 2013 року, і спрямованого на отримання зворотнього зв'язку щодо результатів перших кількох місяців роботи системи, було виявлено низку проблем, що виникають у процесі надання БВПД. Зокрема, виявлені проблеми стосуються: обмеження в отриманні доступу до осіб, які перебувають в ізоляторах тимчасового утримання, особливо в нічний час, у вихідні та святкові дні; обмеження у реалізації права на конфіденційну зустріч із суб'єктами права на БВПД і відсутність належних приміщень для проведення таких зустрічей; випадки застосування методів фізичного впливу та / або психологічного тиску на затриманих, щоб ті відмовились від правової допомоги, на яку мають право, або змусити їх до надання компрометуючої інформації; випадки неповідомлення та неповного надання відомостей про підстави затримання, право на захист тощо.

Ці випадки можна інтерпретувати або як недбалість, або як недостатню поінформованість деяких зацікавлених сторін (наприклад, правоохоронних органів) стосовно права затриманих осіб на захист, гарантований державою. Це також доводить нагальну необхідність створення комунікаційної платформи для ключових зацікавлених сторін системи, аби збільшити їх загальну обізнаність про систему БПД і забезпечити можливість обговорити впровадження БПД.

Для цього за підтримки УФПД у травні 2013 року було проведено серію міжрегіональних круглих столів в 10 містах України.⁶⁴ з метою обговорення виявлених проблем щодо впровадження системи БПД. У роботі цих круглих столів у цілому взяла участь 341 особа, включаючи представників Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмена), Міністерства юстиції, КЦ, центрів БВПД, представників судів, прокуратури, міліції, інших установ внутрішніх справ, адвокатів, які надають БВПД, представників правозахисних організацій та фахівців у галузі кримінального права. За результатами цих обговорень було визначено, що протягом періоду з січня по травень 2013 року кількість випадків порушення прав ув'язнених, а також випадків не інформування центрів БВПД про затримання (порівняно з початком 2013 року) помітно скоротилася. Це підкреслює важливість впровадження такого комунікаційного механізму на постійній основі.

---

⁶⁴Круглі столи були організовані у Вінниці, Кіровограді, Херсоні, Ужгороді, Донецьку, Рівному, Івано-Франківську, Харкові, Сімферополі та Чернівцях.

4.5 Залучення зовнішніх зацікавлених сторін до розповсюдження інформації про систему БПД

З метою створення ефективної інформаційної та комунікаційної стратегії необхідно визначити всі можливі механізми та зацікавлені сторони, які здатні сприяти розвитку системи БПД. З початку впровадження системи БПД 2013 року, декілька зовнішніх зацікавлених сторін включили підтримку БПД до цілей своєї діяльності. Однак, існує велика група не залучених зовнішніх зацікавлених сторін, які мають можливості і потенціал для підвищення рівня обізнаності й довіри громадськості до БПД.

У грудні 2013 року було підписано Меморандум про співпрацю між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини (Омбудсменом) та КЦ. У документі обидві сторони домовилися про консолідацію зусиль, спрямованих на недопущення порушень прав і свобод людини, зокрема права осіб на безоплатну вторинну правову допомогу, та сприяння здійсненню права громадян на рівний і вільний доступ до правової допомоги, гарантованої державою, у кримінальних провадженнях. Документ базується на положеннях Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Конституції України, законів України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про безоплатну правову допомогу». Інший механізм для встановлення стійкого співробітництва в цій сфері – це Національний превентивний механізм проти тортур, що дозволяє забезпечити підтримку для громадян, які перебувають у слідчих ізоляторах («СІЗО»).

Одною з найважливіших комунікаційних та інформаційних ініціатив було створення відкритої Громадської платформи розвитку української системи безоплатної правової допомоги. Громадська платформа об'єднує відомих громадських діячів, таких як Лариса Денисенко, відома українська письменниця, адвокат, правозахисник і телеведуча. Цілі платформи щодо БПД включають:

- підвищення рівня обізнаності громадськості щодо розвитку системи безоплатної правової допомоги;
- координація діяльності та об'єднання зусиль громадських діячів та експертів, їх інтелектуальних, організаційних та комунікаційних можливостей, зокрема в інформаційній, дослідницькій та просвітницькій сферах, задля покращення поінформованості про право на безоплатну правову допомогу;
- посилення взаємодії громадськості, держави і адвокатури з питань функціонування та розвитку системи безоплатної правової допомоги;
- сприяння урахуванню кращого іноземного досвіду в сфері безоплатної правової допомоги КЦ, популяризації кращих українських практик в сфері надання безоплатної правової допомоги на загальнонаціональному та міжнародному рівнях;
- підтримка професійного діалогу навколо проблемних питань організації її надання, просування прогресивних засад і цінностей функціонування системи безоплатної правової допомоги.

Крім того, однією з цілей нещодавно створеного Об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу, є підвищення обізнаності суспільства про права громадян та їх реалізацію.

Щодо поширення інформації про безоплатну первинну правову допомогу є багато можливостей для співпраці з асоціаціями громад та органів місцевого самоврядування, такими як Асоціація міст України, Асоціація малих міст України, Всеукраїнська асоціація сільських та селищних рад, які матимуть вирішальне значення у просуванні безоплатної первинної правової допомоги. Крім того, Центри з надання адміністративних послуг, нещодавно створені на центральному, регіональному та місцевому рівнях, також можна розглядати як партнерів щодо розповсюдження інформації про доступ до правової допомоги і, зокрема, безоплатної первинної правової допомоги.

Не менш важливим є налагодження співпраці з Міністерством освіти і науки України, а також вищими навчальними заходами (переважно за підтримки зацікавлених НУО) з метою сприяння правовій освіті молоді щодо БПД. Одним із можливих механізмів могло б стати включення теми про правову допомогу в програми підготовки студентів юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах або запрошення адвокатів, які надають БВПД для проведення лекцій.

І, нарешті, з метою поінформування окремих груп населення, інформаційно-комунікаційна стратегія може включати співпрацю з релігійними громадами, молодіжними об'єднаннями, скаутськими рухами тощо.